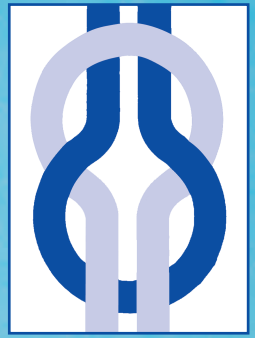

SOR

Rapport

Utgave 4/5 • 2003

49. Årgang

Sølvi Linde

«..... men sorgen
er så trist»

Side 4

Tor Visnes

Trippelkongress
i Roma

Side 12

Tegning: Henrik Sørensen.

Ikke hvis, men når

I databransjen sier de at det for enhver datamaskinbruker kun er et tidsspørsmål om når harddisken krasjer. Derfor bør en ha kopier av alt på et eksternt lagringsmedium. Vel og bra.

Redaktørens harddisk krasjet like før utgivelsen av SOR Rapport nummer 4. Vi hadde da de fleste av de aktuelle filene på en ekstern harddisk. Likevel ble det så mye plunder og heft med å få maskinvare og programvare til å virke igjen at produksjonen av SOR Rapport nr 4 ble kraftig forsinket.

Denne gangen var dessuten vår ellers ekspeditte samarbeidspartner på annonser, Faktureringservice sør as, av ulike grunner noe sent ute med annonsene. Samlet sett førte dette til at vi i redaksjonen bestemte oss for å slå sammen nummer 4 og nummer 5.

Redaksjonen beklager det inntrufne overfor både abonnenter og annonsører.

Vi prøver likevel å holde begge grupper skadeløse. Med to fyldige utgaver på slutten av året får våre lesere en stoffmengde som vil tilsvare seks vanlige utgaver og i dette nummeret har vi dobbel annonsemengde.

Hendelsen viser at vi har gjort oss avhengige av en teknologi som kan svikte og som dermed gjør oss sårbare.

Vi har nå forbedret rutinene for oppbevaring og gjenskaping av data og håper dermed å ha sikret bladet mot liknende flauter i fremtiden.

Utgiver:

Stiftelsen SOR
Samordningsrådet for arbeid
for mennesker med psykisk
utviklingshemning.

Ansvarlig redaktør:

Tor Visnes
Kronstadveien 2d,
5053 Bergen
Tlf: 55 29 65 70 **etter kl. 17.00**
E-post: sor.rapport@c2i.net
*Manuskripter sendes ansvarlig
redaktør.*

Redaksjonsutvalg:

Tor Visnes, Bente Monstad,
Helge Folkestad, Sølvi Linde

Sekretariat:

Generalsekretær:
Tormod Mjaaseth
Postboks 1050
4682 Søgne
Tlf.: 38 16 50 60
Fax: 38 16 50 61
E-post: sor@sor-nett.no
Nettadresse: www.sor-nett.no
Besøksadresse:
Rådhusveien 26 II,
Tangvall, 4640 Søgne

Rapport kommer ut med seks
nummer pr år. Abonnementspris
kr 250 pr år.

*Abonnement og adresseendringer
håndteres av sekretariatet.*

Annonser:

Faktureringservice sør as
Hotvedtveien 41b,
PB 864, 3007 Drammen
Tlf.: 32 89 50 50, Fax: 32 89 54 47
E-post: faktserv@faktserv.no

Grafisk produksjon:

John Grieg Grafisk AS, Bergen - 3095
Tlf.: 55 21 06 60
E-post: johngrieg@broadpark.no

Forside:

Peterskirken er ett av Romas mest
kjente landemerker.

Forsidefoto:

Tor Visnes

Innhold

- 4** «..... men sorgen er så trist
Av Sølvi Linde
- 6** **De knuste drømmers rom**
Av Steinar Ekvik
- 8** **Kunstutdanning for mennesker med utviklingshemning**
Av Tina Skudal
- 10** **Utfordrende atferd – i et kjønnsperspektiv**
Av Jan Burns,
oversatt av Helge Folkestad
- 12** **Trippelkongress i Roma**
Av Tor Visnes
- 14** **Bokanmeldelse**
Av Sølvi Linde og Inger Nordlund
- 16** **Skammer du deg?**
Av Arild Karlsen
- 16** **«Nordic Network on Disability Research»**
- 18** **Bokomtaler**

Tor Visnes. (Foto Helge Folkestad).

Det der ikke går politikk i...

Johan Borgen skal ha hevdet at det der ikke går politikk i, går der mark i. Det verste som kan hende på et samfunnsfelt er at motsigelser forsvinner og debatt stilner. Vi har tidligere på denne plassen påpekt den øredøvende stillheten som i de siste årene har hersket omkring mennesker med psykisk utviklingshemning. Den tjener neppe de utviklingshemmedes sak. Bare gjennom at meninger blir brynt mot hverandre og motsigelser åpent drøftet kan politikk og fag, levekår og behandlingsmetoder, filosofi og etikk utvikle seg.

Undertegnede tok i lederen i forrige nummer av SOR Rapport et temmelig klart standpunkt i diskusjonen om cand psychol Jens Skårs behandlingsmetoder.

Dette har avstedkommet flere reaksjoner. Noen på telefon fra folk som ikke føler seg i posisjon til å gå inn i en skriftlig debatt – og ett i form av et innlegg som trykkes i dette nummer av bladet.

Jens Skårs metoder er omstridte. Mange mener metodene er forsvarelige både faglig og etisk og mange mener det motsatte. Vi finner fremtredende fagfolk som arbeider med mennesker med psykisk utviklingshemning i begge leire.

Hvis redaktørens standpunkt kan føre til at vi får en reell og – ikke minst real – debatt om de metodene som brukes for å hjelpe mennesker med alvorlig utagerende adferd til å fungere bedre i samfunnet, stilles SOR Rapportens spalter til disposisjon.

Alle må være interessert i – og fagfeltet må være tjent med – at vi får denne debatten nå. Første innlegg kommer i dag. Neste innlegg helt sikker i neste nummer.

tvi

«..... men sorgen er så trist...»

Samordningsrådet SOR arrangerte 26. september en fagdag i Oslo med tema Endringer, brudd og sorgreaksjoner i utviklingshemmedes liv, med overskriften «...men sorgen er så trist...»

Fagdagen ble åpnet av Morten Svensen, integreringsprest ved Oslo bispedømme-kontor, som stilte opp da Steinar Ekvik måtte melde avbud i siste liten. Morten Svensen, av mange kjent som Morten Prest, kommenterte tittelen på fagdagen, som er hentet fra Inger Hagerups dikt:

«Våre små søsken». Han sa det var et dikt hun i ettertid har angret på, fordi det bare vektlegger det psykisk utviklingshemmede strever med, og ikke alle de sterke sidene. Tittelen på Morten Svensens foredrag var: «**De knuste drømmers rom**». Han brukte Steinar Ekviks opprinnelige foredrag som utgangspunkt, men trakk også fram eksempler fra egen erfaring. Det var sterke opplevelser som ble brakt ut til tilhørerne, og foredraget gjorde sorgen og fortvilelsen som er i de knuste drømmers rom levende og sterk for oss.

Steinar Ekviks åpningsforedrag er i sin helhet trykket et annet sted i dette nummeret av Rapport.

«**Brudd i relasjoner**» var tittelen på sjefpsykolog Knut Ove Solbergs foredrag. Han tok opp hvordan gapet eller avstanden mellom forventninger til livet og den faktiske livssituasjonen kan være et stressselement. Jo større avstand, desto mer frustrasjon. Solberg skisserte to veier mot mindre avstand, det ene er at tjenesteyterne legger til rette for at forventningene til, for eksempel, det å ha venner eller kjæresten i større grad kan oppnås. Den andre muligheten er å gi folk mer realistiske forventninger. Skal vi som tjenesteytere redusere folk sine drømmer? Samtalen blir viktig, vi må våge å dukke ned i de knuste drømmers rom, og formidle at det liv en faktisk har mulighet til å leve kan være bra.

En relasjon er det forholdet du har til et annet menneske, det kan være en felles historie, en link til eget liv, slektskap, noe vi gjør sammen, eller en idé. Gjensidighet er det bærende element i en hver relasjon. Relasjonen mellom betalt tjenesteyter og bruker bryter med dette bærende element, men vil den utviklingshemmede oppfatte det? I dennes bilde kan tjenesteyteren være en reell venn. Solberg brukte følgende eksempel for å illustrere sitt poeng: En psykisk utviklingshemmet mann var lykkelig to ganger i sitt liv. Den ene var da han

Integreringskonsulent Einar Sand fra Agder bispedømme holdt foredrag om sorg og brudd. (Foto: Sølvi Linde).

ble innkalt tre uker i sivilforsvaret, og som annensprøytefører i brannkorpset var med gutta i deres daglige aktiviteter. Den andre gangen var da en mannlig tjenesteyter trakk han med inn i sine fritidsaktiviteter. Tjenesteyteren tok han med hjem, de var ute på byen, drakk øl og hadde jenter med hjem. Da denne tjenesteyteren sluttet gikk mannen inn i en dyp depresjon.

Solberg stiller spørsmål om selve stillingsbetegnelsen miljøterapeut er en hemsko for relasjonen. I målrettet miljøarbeid, der all aktivitet skjer i et trenings- og utviklingsperspektiv, og der det foreligger skrift-

lige program for hver enkelt slik at alle skal gjøre det likt, forsvinner kanskje impulsiviteten og kreativiteten. Små stillinger og stor gjennomtrekk blant personalet kan også gjøre det vanskelig å opprette og å opprettholde gode relasjoner. I løpet av 14 dager, for eksempel, hadde det vært 29 personer inne hos en døvblind mann.

Alle relasjoner vil før eller senere bli brutt. Død og sorg er en del av livet, men psykisk utviklingshemmede har i liten grad fått mulighet til å delta i ritualer som blant annet har til hensikt å bearbeide sorg. Tanken om sorg hos utviklingshemmede er nesten fraværende. Vi som tjenesteytere er for redd til å gripe tak i det. Vi ser på utviklingshemmede som annerledes – noen som skal beskyttes, og det kan føre helt galt av sted. En undersøkelse fra Nederland viser at av 50 utviklingshemmede som hadde mistet noen, var bare 23 med i begravelsen. Av disse hadde bare 18 vært forberedt på at det kunne skje, gjennom for eksempel besøk på sykehuset.

Reaksjonen hos utviklingshemmede er klart sammenlignbare med andre som opplever samme type traume. Sjokk, fortvilelse, opplevelse av uvirkelighet og svingninger ut og inn i sorgen slik en ser hos barn er vanlig. Og angst- angst for at det skal skje med en selv eller noen andre en er glad i. Ofte oppleves regresjon, personen blir klengete, mer barnlig og oppmerksomhets-krevende. En kan også oppleve kroppslige

Sølvi Linde er høgskolelærer ved vernepleierutdanningen på Høgskolen i Bergen. Hun er også medlem i redaksjonsutvalget for Rapport.

symptomer som diffuse magesmerter eller lignende. I noen tilfeller vil en oppleve at personen ikke har noen synlige reaksjoner, men en skal være oppmerksom på at det kan komme i ettertid.

Utfordringen i arbeidet med psykisk utviklingshemmede er knyttet til deres begrensede intellektuelle forståelse, og i noen tilfeller vil hun/han ikke forstå hva døden innebærer.

Knut-Ove Solberg tok også opp temaet utviklingshemmede og aldring, og han mener at selve begrepet utviklingshemmet er til hinder for en god alderdom. Utviklingshemmede er i følge begrepet alltid hemmet. De er på samme nivå uten endring i utvikling eller alder. De får ikke bekreftelse på det liv de har levd. En kan for eksempel ofte se at psykisk utviklingshemmede får samme tilbud om fritidsaktiviteter uavhengig av alder. I dag ser vi en sterk økning i levealderen til utviklingshemmede og en kan spørre hvem som kjenner deres historie dersom foreldre er døde og personalet skiftes ut. Utviklingshemmede selv er ofte ikke klar over at livet deres endres, og fordi personalet skifter ser heller ikke de at personen eldes. En er derfor i liten grad opptatt av at for eksempel pensjonering er overgang fra en livsfase til en annen, ikke bare et spørsmål om flytting eller endring av tilbud. Hva med normalisering og verdsatte sosiale roller? På samme måte som andre bør utviklingshemmede få mulighet til å leve et annet liv når de blir gamle. Vi som tjenesteytere bør spørre oss om vi forandrer egen atferd ved økende alder hos psykisk utviklingshem-

Fra konferansen. (Foto: Sølvi Linde).

ede. Ser vi på alderdom som en kategori som krever endring i relasjoner og tjeneste/service? Og i hvilken grad blir temaet satt på dagsorden slik at ufaglærte får opplæring og veiledning?

Historien er viktig og vi har ulike pedagogiske hjelpemidler for å ivareta livshistorien til den enkelte. Gjennom permer, bilder, kontakt med pårørende, brev og beskrivelser kan historien gjøres tilgjengelig. Og personen kan selv bli bevisst de endringene som skjer gjennom samtale om hvordan det oppleves å bli gammel.

Det ble livlig debatt i pausen og i etter-

kant av Solberg sitt innlegg. Mange uttrykte sin enighet om at ulike begreper var modne for å bli erstattet.

Integreringskonsulent Einar Sand fra Agder Bispedømme tok for seg «**Praktisk tilnærming**» når noen dør. Gjennom mange ulike eksempler fikk Sand fram hvor viktig det er å snakke om døden, være deltagende i de ulike ritualene og bruke tid på å bearbeide sorg. Men først gav han en viktig beskjed til alle tjenesteytere som, for å beskytte den utviklingshemmede og seg selv, opptret bare med distanse. Det er uprofesjonelt å ikke knytte bånd, og relasjoner er en kilde til glede og en kilde til sorg. Tjenesteytere sluttet og det er trist, men det kan forberedes og en kan markere avslutning med verdighet.

For psykisk utviklingshemmede er det ingen forskjell på om noen flytter eller slutter, det er trist. Men død vil alltid være uopprettelig. Poenget er å leve med sorgen, ikke i sorgen, og å forstå hvorfor vi er så triste.

Sand trakk fram et eksempel fra Tommy og Tiger'n. Tommy hadde funnet et sykt ekorn ute i skogen. Det ble tatt hjem og stelt etter alle kunstens regler, men dessverre døde det likevel. Far sier at «vi gjorde jo alt vi kunne så hvorfor gråter du?» Tommy sier: «Jeg gråter fordi ekornet er borte der ute, men ikke inni meg»

Dødsfall skjer, det er bare et spørsmål om når.

Agder Bispedømme har laget en perm som tar opp ulike problemstillinger som oppstår når noen dør, og forslag til hvordan en kan forholde seg. Den inneholder blant annet beredskapsplaner og skjemaer. I neste nummer av Rapport vil vi gjennom en større artikkel komme tilbake til dette temaet.

En av hjørnesteinene i SOR, integreringsprest Morten Svendsen stilte på kort varsel opp da en av foredragsholderne i siste øyeblikk måtte melde forfall. (Foto: Sølvi Linde).

De knuste drømmers rom

Det var midt på natten. Telefonen ringte. Jeg hadde vakt.

En ung familie hadde nettopp opplevd å miste sitt nyfødte barn og de ønsket å snakke med en prest. Den natten glemmer jeg aldri. Jeg forsøkte etter beste evne å møte dem i deres fortvilelse over det som nå nettopp hadde skjedd. Men før vi gikk ifra hverandre denne natten hadde spesielt mor snakket mye om det som nå ikke kunne skje. Hun tok meg med inn i «de knuste drømmers rom». Foreldrene var sterkt preget av fortvilelse over hva som hadde skjedd, men de var også opptatt av det som nå ikke kunne bli noe av. De hadde planer for hjemturen, barnerommet stod ferdig pyntet for den lille, barneleker var kjøpt inn, de hadde tanker og planer for barnedåpen, de hadde snakket om en liten rundreise til familie, venner og kjente med sin nye verdensborger. Det hadde vært mange drømmer og planer....

Denne konferansen bærer overskriften «...men sorgen er så trist...» I dager og tider da livet kjennes slik, da handler det både om det som har skjedd, og om de følger dette får for fremtiden.

«I have a dream» – vi har alle sett og hørt opptakene fra Martin Luther Kings berømte tale for 40 år siden. Han satte ord på en drøm som både var nær og langsiktig, en drøm som millioner kjente seg igjen i. Det handlet om mennesker som hadde fått mange drømmer knust, men som gjorde det beste de kunne ut av livet slik det var, mens de bar på drømmen om at en dag skulle en endret og bedre fremtid åpne seg.

Vi har alle sammen drømmer for vårt liv. Noen av dem gjelder for dagen i dag, andre knytter seg til en fremtid som ligger lengre fremme. Forventninger og håp er noen av de sterkeste drivkrefter i livet.

Vi har også drømmer for de vi er glad i. Mange har fått gleden av å stå ved ei vogge å betrakte et helt nytt liv i verden, og merke tankene, ønskene og alle gode drømmer for dette barnet. Egentlig begynte drømmene for lenge siden. Drømmen om å bli gravid, bli foreldre, 9 måneder med planlegging for hva som skal skje når fødselen er over.

I livet opplever alle at noen drømmer blir innfridd, andre blir det ikke noe av. Dette er noe allment som alle får erfare.

Dette er en følge av å leve. Alle må justere kursen etter hvert. Det gjelder å finne gledene og det gode som finnes i det livet man har, og ikke grave seg ned i et mismot fordi ikke alle drømmer ble innfridd.

Men noen blir rammet ekstra hardt i livet. Det blir noen snuoperasjoner som blir mer krevende enn for folk flest. Enkelte opplever så store tap, at det ikke bare er snakk om en justering av livskursen, men en total omlegging for lang tid, ja for noen gjelder det resten av livet.

Fysiske og psykiske funksjonshemminger skaper sorg. Sorgen handler om mye mer enn død. Alt vi opplever som «tap» fører med seg sorg og tristhet.

Noen har utviklings- eller funksjonshemming helt fra starten av livet, andre får det underveis. En gryende forståelse av at jeg er annerledes, skaper sårhet og fortvilelse i et ungt liv. Å redusere er alltid vanskelig. Ikke bare når det gjelder økonomi, men også når det gjelder funksjoner. Å måtte ta farvel med deler av seg selv er en omstilling som kan skape mange tårer. Det handler om dører som lukkes igjen i livet, og vi leter etter nye dører å åpne for at vi kan få mest mulig ut av livet slik det er. Noen drømmer knuses og vi utfordres til å drømme nye.

Her ligger det store utfordringer for familie og venner og alle oss som på ulikt vis arbeider med utviklings- og funksjonshemmede og deres nærmeste.

Dør noen fra oss på grunn av sykdom eller ulykker er det en tragedie som er synlig og åpenbar og som mange er villige til å gå inn i sammen med dem som er rammet.

Det å ha et barn eller en voksen med psykisk eller fysisk funksjonshemming er ofte en langvarig sorg. Det kan selvsagt også være et liv med mange gleder, men det som er forbundet med smerter, tap, hindringer, manglende forståelse, tapping av krefter og endrede livsbetingelser, det avsluttes ikke. Det er beskrevet som «den lange sorgen», «den sorgen som ikke tar slutt».

Det er svært forskjellige erfaringer knyttet til hvor mange som er villige til å følge med i dette lange løpet. Det kan være krevende nok å delta i en akutt sorgsituasjon og være til støtte og trøst i den første tiden. Når det gjelder å følge over lang tid så tynges det ofte ut i rekkene, og de som er rammet er redde for å bruke opp folk rundt seg.

De som er i det profesjonelle hjelpeapparatet vet også at det er helt nødvendig å sette egne grenser for ikke å brenne ut. Man må finne en balanse mellom eget liv og andres.

Hvor mange blir med inn i de knuste drømmers rom? I det rommet blir mennesker ofte alene. Det vi bærer på alene gjør oss ensomme. Dette er et rom som mange jevnlig er innom så lenge de lever. Det gjelder ikke bare de som opplever at kjære dør fra dem, men også de som får et liv sterkt begrenset av utviklingshemming eller funksjonshemming. I møte med nye livsavsnitt og begivenheter kommer vi i kontakt med nye knuste drømmer. En sorg over å ikke få oppleve sitt eget barn som friskt, som andre barn i barnehagen, på skolen, i samspill med andre ungdommer, i forhold til en partner, alt det andre deltar i som man selv er isolert fra, det som kunne ha skjedd hvis livet hadde vært annerledes. Det varierer sterkt fra person til person i hvilken grad man greier å akseptere sin livssituasjon og hvor sterkt man kjenner livsglede, optimisme, nøkternhet eller mismot. Men jeg tror mange vil vært glade og takknemlige hvis de møtte noen som visste om de knuste drømmers rom og var villige til å bli med inn dit, selv om det er så mange, mange år siden det hele startet...

„ Det handlet om mennesker som hadde fått mange drømmer knust.

Steinar Ekvik er ledende sykehusprest ved Det Norske Radium-hospital. Han har et bredt forfatterskap og har skrevet eller gitt bidrag til syv bøker med tema om sorg og sorgarbeid blant ulike aldersgrupper. Artikkelen var forberedt som åpningsforedrag på SORs fagdag 26. september i år. Ekvik ble forhindret fra å komme, men han har levert oss sitt manus.

Om de eldste blir det sagt at de drømmer seg stort sett tilbake. De har lang fortid og liten fremtid. Men i mange eldre sinn lever det også fremtidsdrømmer, sammen med de som er knust. Besteforeldre er en glemt gruppe. De er i en helt spesiell livssituasjon. Det skjer noe sterkt med mange når de blir besteforeldre. Bilder å vise fram er aldri langt unna, gamle prinsipper blir forlatt, og forholdet til barnebarn preges av få grenser og åpen lommebok. Mange kjenner at det går ikke an å være mer glad i, eller kjenne større nærhet, enn det de gjør til barnebarna. Men de står ikke nærmest, der står foreldrene. Besteforeldre

„ Å måtte ta farvel med deler av seg selv er en omstilling som kan skape mange tårer.

har drømmer, for eget liv, og ikke minst for sine barns liv og sine barnebarn. En canadisk bok har tittelen: «Grandparents cries twies.» Skjer det noe vondt med et barnebarn, får de både sorgen over å se sine voksne barn sørge og slite, samtidig som de har sorgen over barnebarnet. De fleste besteforeldre er ikke i nærheten av å få den oppmerksomhet som mange foreldre kan få. Det blir mange dager og hendelser som gjør at eldre mennesker ofte stifter bekjentskap med de knuste drømmers rom, og de er der oftest alene.

Hvis vi kaller de eldste for den glemte generasjon, kan vi kalle søsken for den undervurderte generasjon. Det å ha en fysisk eller psykisk utviklingshemmet bror eller søster, far eller mor, er ensbetydende med en spesiell oppvekst. Mange får roller de ikke skal ha. Begrensinger i forhold til tid, oppmerksomhet, økonomi og aksjonsradius er bare noe av det søsken ofte får merke. Barn og unge har også drømmer og planer. I unge menneskers liv kan det være et stort rom etter kort tid, fylt med knuste drømmer. Det handler mye om hva både de selv og den syke må forsake, og de vet at det vil være slik lenge...

Vi snakker om overlevelses-skyld, det som overlevende etter ulykker kan kjenne på. Hvorfor ikke meg? Det kan være markante innslag av dette hos søsken som tenker på hvor urettferdig det er at de får oppleve så mye som den utviklingshemmede ikke er i nærheten av. Når en rammes er det er en hel familie som berøres.

Vi skal møtes. Det skjer stadig møter mellom dem som er rammet og de som ikke er det. Hva skal til for at det kommer noe godt ut av det?.

Noe kan vi lære av zulufolket, det største stammespråket i Sør-Afrika.

Når de hilser på hverandre er det den eldste som begynner, og hilsningsordet er Sawubona. Direkte oversatt til norsk betyr

det: «jeg ser deg.» Deretter svarer de andre tilbake: «jeg ser også deg.» Før de gjør noe annet gir de hverandre tryggheten om å være sett. Livet vil i stor grad bli preget av om vi møter sawubona-mennesker. Mennesker som gir hverandre opplevelsen av å være sett og tatt på alvor. Det gjelder i de vanlige hverdagene og ikke minst i de dagene da vi har lyst til å si det som er overskriften for denne konferansen: men sorgen er så trist....

Møtene mellom oss vil også preges av om vi møter hverandre med respekt. Ordet respekt kommer fra latin. Der heter det: respektare. Deler vi ordet i to, finner vi hva respekt egentlig betyr.

«Re» betyr «om igjen» eller «på nytt.» «Spektare» betyr «å se.» Respekt betyr altså å se flere ganger, å se om igjen. Respekten gjør at vi ikke stopper ved det overfladiske, men er villige til å se hverandre flere ganger. Da er det også mulig at vi oppdager «de knuste drømmers rom» og kan nå inn til hverandre på en måte som blir både til hjelp og trøst i tunge tider.

Jeg tror også at vi kan få noe hjelp fra idrettens språk. Vi har hørt utøverne si at de forsøker å nullstille seg foran hver ny konkurranse. Det hjelper dem til ikke å henge for mye fast i det som har skjedd tidligere, men fokusere på det som skal skje nå.

De fleste av oss sitter etter hvert på solid erfaring. Vi drar med oss kompetanse og mengder av enkeltopplevelser, møte med enkeltkjebner som har gjort noe med oss. Disse erfaringer blir i beste fall til visdom som kommer nye mennesker til gode. Erfaring kan også gjøre oss blinde, programmerte, forutinntatte, og hindre oss i å se det helt unike med det menneske jeg nå skal møte. Målet må være at vi også nullstiller oss, slik at vi sammen med alt vi tidligere har gjort, lært og erfart ikke mister av syne at hver ny person har sin historie, sitt unike særpreg, sine spesielle behov, sine oppfylte og knuste drømmer. Da holdes også innlevelsessevne og empati i live og det er sawubonakrefter i sving.

Det er lett å omtale og tenke på funksjonshemmede og utviklingshemmede som en eller flere grupper alt ettersom hvilken sykdom eller handicap man har. Enhver gruppe består av enkeltpersoner. Enhver gruppe består av bare 1.personer. Kanskje befolkningen ellers har flere likhetstrekk og er en mer homogen gruppe enn mennesker med ulike funksjonshemminger.

Å leve er å hele tiden justere kursen. Ingen får alle drømmer oppfylt. Den store utfordringen er å se rikdommen og det verdifulle i det livet man har slik det har blitt, og samtidig få respekt for den sårhet, lengsel og sorg som kommer når tanker og følelser befinner seg i de knuste drømmers rom.

La meg avslutte med en historie som på en fin måte gir uttrykk for dette.

Historien heter «Velkommen til Nederland» (av Emily Kingsley)

Jeg blir ofte spurt om å forklare hvordan det er å ha et handikappet barn, for å prøve og hjelpe de som ikke har denne unike opplevelsen til å forstå hvordan det er, slik at de kan forestille seg hvordan det føles. Slik er det:.

Når du venter barn, er det som å planlegge en fantastisk ferietur – til Italia. Du kjøper en stabel av guidebøker og legger store planer. Colloseum, Michelangelos David, Gondolene i Venezia. Kanskje lærer du noen nyttige fraser på italiensk. Alt er veldig spennende.

Etter måneder med ivrig forventning kommer endelig dagen. Du pakker kofferten og drar av sted. Flere timer senere lander flyet. Flyvertinnen tar mikrofonen og sier: «Velkommen til Nederland».

«Nederland!?!?» sier du. «Hva er det du sier, Nederland? Jeg hadde bestilt tur til Italia! Jeg skulle vært i Italia nå. Hele livet har jeg drømt om å få reise til Italia.»

Men det er endring i flyets rute. De har landet i Nederland og der må du bli. Det viktige er at de ikke har tatt deg med til et tilfeldig, skittent sted, fullt av nød og sykdom. Det er bare et annet sted. Så du må gå ut og kjøpe nye guidebøker. Og du må lære deg et helt nytt språk. Og du vil bli nødt til å møte en hel mengde nye mennesker som du ellers aldri ville ha møtt.

Du er bare et annerledes sted. Det er roligere enn i Italia, ikke så flott som i Italia, men når du har vært der en stund og du får pusten igjen, ser du deg rundt... og du begynner å legge merke til at Nederland har vindmøller... og Nederland har tulipaner, Nederland har til og med Rembrandt.

Men alle de du kjenner er travelt opptatt med å reise til og fra Italia...og alle skryter av hvor fabelaktig der har hatt det der. Og for resten av livet kommer du til å si: «Ja, det var det jeg hadde tenkt meg også. Det var det jeg hadde planlagt».

Og smerten ved det vil aldri, aldri bli borte, fordi tapet av en drøm er et veldig, veldig tap.

Men...hvis du tilbringer livet med å sørge over at du ikke kom deg til Italia, vil du aldri føle deg fri til å nyte de helt spesielle og skjønne sidene...ved Nederland.

„ Mange får roller de ikke skal ha.

Kunstutdanning for mennesker med utviklingshemning

Bakgrunnen for kunstutdanningsprosjektet

En arbeidsgruppe tilknyttet Høyskolen i Harstad har studert kunstutdanningstilbud på høyere nivå for mennesker med utviklingshemning, slik utdanningstilbudet er etablert i blant annet Sverige og Danmark. Arbeidsgruppen har vurdert en del aktuelt forskningsmateriale som berører utviklingshemmede, læring og kreativitet. Arbeidet var støttet av Utdannings- og forskningsdepartementet og Høyskolen i Harstad og resulterte i en rapport: «Kunstutdanning for mennesker med utviklingshemning», Floer og Skudal, HiH 2003/03, se sist i artikkelen for oversikt over arbeidsgruppens medlemmer.

Den foreliggende prosjektrapporten beskriver en del forskningsmaterialet og erfaringer fra ulike kunstskoler for mennesker med utviklingshemning. Mye tyder på at kunstneriske evner og anlegg har et like stort utviklingspotensiale hos utviklingshemmede som hos andre. Hensikten med rapporten er å bidra til at det organiseres et utviklingsstudium for mennesker med utviklingshemning med spesielle kreative evner i Norge, ut fra individuell vurdering. Skolen må både stille alternative og utradisjonelle krav til forkunnskaper og organisere undervisningen på en praktisk måte. Det er et ønske at individuelle muligheter skal få gode vekstvilkår slik at iboende evner utvikles.

Den kreative læringsprosess

Vårt kjennskap til kunst laget av mennesker med utviklingshemning har lært oss at denne kunsten ikke kan settes «i bås». Det er en personlig kunst som verken er sammenlignbar med barnekunst, Art Brut, naivisme eller andre marginale kunstretninger som det ofte sammenlignes med. Kunst laget av mennesker med utviklingshemning må betraktes befridd fra slike merkelapper, på linje med annen kunst. Mennesker med lærevansker har sitt hovedhandikap i forhold til den kognitive bevissthet og neocortex. Vi vil her vise til nyere hjerneforskning som knytter de kreative læringsprosessene til det limbiske system og den emosjonelle bevissthet.

De kreative prosesser er knyttet til hjernens emosjonelle system, der hvor følelser-

En av kunstnerne som er representert på Trastad Galleri er Svein Fløan fra Steinkjer. (Gjengitt – med tillatelse – fra Trastad Galleris katalog «Uten hemning»).

livet er lokalisert. «Creative self-expression is outward manifestation in an art of what one feels internally. The expression may find its outlet in painting, sculpture, music, dance, poetry, or in many other forms, It may be in-

spired by what one sees or experiences in the environment or a transformation of it; or, it may be a reaction to inner moods, feelings or sensations.» (Kats og Kats 90)

Psykolog Karl Jacobsen fokuserer på ny viten om relasjonen mellom kognitiv og emosjonelle prosesser: « Denne nye viten om forholdet mellom kognitive og emosjonelle prosesser kan være med på å danne en forståelse for hvordan personer kan gjøre seg forstått og uttrykke sine behov med minimal involvering av korteks.» og sier videre: «Funnene åpner opp for at emosjonelle opplevelser, emosjonell atferd og emosjonell hukommelse kan være mer uavhengig av kognisjon og kortal prosessering enn vi tidligere har antatt.» (Norsk Psykologforening nr 35 1998)

Hjerneforskeren Matti Bergstrøm definerer det limbiske system som «hjernens nevrofysiologiske Jeg», og sier: « Det vi har med at gjøre, er altså, at der i Jeg's kompleks, ikke-lineære verden oppstår viden og psykisk innhold, der er helt nye og som desuden er opstået på en uforutsigelig måte. Vi har ikke afledet disse på logisk vis eller gjennom vore sanseobservasjoner. Sådanne kundskaber oppstår på en «kreativ måte», vi har altså her at gjøre med Jeg's skabende evne.» (Bergstrøm98)

Tina Skudal har vært leder for Trastad Samlinger siden 1996. 26.000 formingsgjensstander som var laget gjennom institusjonstiden på Trastad Gård er registrert. Det er i dag verdens største samling av kunst- og formingsgjensstander laget av utviklingshemmede. Trastad Galleri ble offisielt åpnet av HKH prinsesse Märtha Louise i november 2000.

Zimmermann er hjerneforsker ved Odense Universitet. Han er åpen for at der kan være evner eller områder i hjernen til utviklingshemmede som ikke er utviklingshemmet eller påvirket av hemning. Man har bare ikke undersøkt dette eller prøvd å stimulere til kreative oppgaver.

«Man skal bare finne du af, jeman OK hva er det for dele, der med fordel for person kan bruges og skal stimuleres. For det er også det du så ser, at når den bliver brugt og når den bliver stimulert, så vil de del, som kan blomstre, de vil blomstre. Det er jo egentlig det man ser, ikk?» (Weile i North-informasjon nr. 265, 1998)

Disse forskerne peker på det store læringspotensialet på det kreative området og at mennesker med utviklingshemming har muligheter til å skape kvalitativ god kunst.

Kunstfaglige tilbud til mennesker med utviklingshemming

I tillegg til de omtalte organiserte kunstfaglige tilbud i som finnes i Norge er det flere mennesker med utviklingshemming som på egenhånd, i fritiden sin arbeider med kunst. Flere av dem er svært aktive og har ofte arbeidet i mange år med å utvikle sitt formspråk. De kan simpelthen ikke «la være» å male, tegne eller veve. 2002 ble det utgitt en kunstkatalog som viser arbeider fra tolv ulike kunstnere med utviklingshemming fra hele landet, som mer på tross av det manglende utdanningsstilbudet likevel har klart å utviklet et eget billedspråk.

I vår naboland Sverige og Danmark er det de siste årene etablert flere utdannings-tilbud. I Stockholm finnes blant annet kunstskolen *Linnea* som tilbyr en 3-årig postgymnasial utdanning til elever med lett utviklingshemming. *Lille Frans* og *Inuti* er kunstneriske arbeidsplasser (verksteder) opprettet som dagsenter. Også i Danmark er det flere tilbud som *Prospekt Art* i Odense og *Kunstskolen for voksne utviklingshemmede i København*. I Danmark er det også en landsomfattende forening for kunstskoler for utviklingshemmede som i 2002 hadde 35 institusjoner som medlemmer. Foreningens formål er å arbeide for utviklingshemmedes rett til, og mulighet for å på likeverdige vilkår å kunne uttrykke seg kunstnerisk. «handicappet heldigvis ikke kreativiteten» Foreningen har også som mål å drive et utstrakt internasjonalt samarbeid. Det finnes mange internasjonale nettverk, som eksempelvis: «International Network of Art Diffé'rentie», Belgia eller Very Special Art

(VSA) med hovedsete i Washington DC. Gjennom nettverkene arrangeres det årlig store internasjonale utstillinger. Norge er ikke representert i nettverk eller på utstillingene. Det er fristende å påpeke at siden «Trastadkunsten» på 60-tallet har det skjedd svært lite i Norge.

«Når jeg skaper – skapes jeg»

Dette sitatet fra Jon Roar Bjørkvolds bok «skilpaddens sang», henspeler på at arbeid med kunst og kreativitet fremmer personlig vekst og utvikling. Kunstfagene appellerer både til tanken og følelsene. Når vi tilrettelegger for at den enkelte skal få bruke og utvikle sitt potensiale for kreativ utfoldelse, gir vi derfor den enkelte tilgang til et eget liv med egen stemme. Gjennom kunstfagene stimuleres selvstendighet, entusiasme og kommunikasjon. Kunstfag kan dermed skape grobunn for et positivt selv-bilde og slik danne grunnlag for allsidig læring som stimulerer hele mennesket. I tillegg gis utviklingshemmede mulighet til å få en sosialt verdsatt rolle og sette spor etter seg. Om det sistnevnte sier Bjørkvold

at: «Hvert enkelt uttrykk, om enn aldri så lite, er med på å gi verden særpreg, dynamikk og liv.»

Peter Eichen sier i boken «Billedspråk – om utviklingshemmede og billedmediet»; «Samspillet mellom de billedmessige og det verbale språk kan uttrykke det klareste budskap. Kommunikasjonsmæssig vil man således

ikke få meget du af blot at betrakte de færdige billeder. Likeledes er det min opfattelse, at eleverne ikke uden det billedmæssige medie som disposisjon ville være i stand til at uttrykke så komplekse og strukturrede historier og fortællinger, som tilfældet er her. Hvor vi andre som regel har let ved at disponere et længere verbalt forløp, har de udviklingshemmede ved hjælp af billedmediet fået bedre muligheder for det samme.»

Katz og Katz har laget en «oppskriftsbok» om etablering av kunstsentra. De konkretiserer i sin bok: «Establishing the creative art center for people with disability» sine mål:

Artistic development – Integration of the personality through creative experiences in the visual arts – Enhancement of self-image and self-esteem – Strengthening of ability to make decisions for oneself – expression of inner feelings and moods – improvement of communication skills. (Karz and Katz 1990)

De to mest grunnleggende målsettinger for alle kunstfaglige tilbud er følgende;

Ett av Ole Willy Foldnes' bilder i Trastad Galleri. Foldnes er fra Sotra ved Bergen. (Gjengitt – med tillatelse – fra Trastad Galleris katalog «Uten hemning»).

Personlig vekst og økte kommunikasjonsmuligheter.

Utfordringer

Rapporten påpeker at Norge er blitt liggende langt etter med hensyn til tilbud for mennesker med utviklingshemming på det kunstfaglige området. Det er to veier å gå for å bedre tilbudet. Den ene er utdanningsveien. Den andre er etablering av kunstneriske arbeidsplasser. Felles for begge løsningene er verkstedet som det sentrale rom. Det er her den kreative læringsprosessen kommer til uttrykk. Den ene veien utelukker ikke den andre. Det overordnede mål er derfor at det tilrettelegges og skapes tilbud i Norge. I denne sammenheng oppfordres de etablerte kunstskoler og akademier til «å åpne opp» for utviklingshemmede studenter og gi dem et tilbud.

Prosjektgruppa utfordrer vårt høyre utdanningssystem med å foreslå at det etableres et pilotprosjekt på høyre nivå som en «primus motor» – et eksempel som kan inspirere andre til å utvikle og satse på kunstfaglige tilbud til mennesker med utviklingshemming. Historien fra andre land og Norge viser at det har det har alltid vært «ildsjeler» som har tatt initiativ, og som dermed har vist vei. I et inkluderende brukerperspektiv vektlegger at det er den enkelte som selv skal få velge om de vil delta i et tilrettelagt undervisningstilbud eller ikke.

Prosjektgruppen bestod av Eli Bertelsen (Høgskolen i Harstad), Kristian Floer (Høgskolen i Harstad), Harry Kvalvik (tidligere Utdanningsdirektør i Troms), Eli Lidal (Norsk forbund for utviklingshemmede) og Tina M. Skudal (Trastad Samlingen)

„ De kan simpelthen ikke «la være» å male, tegne eller veve.

Utfordrende atferd – i et kjønnsperspektiv

Et viktig tema

Utfordrende atferd hos personer med utviklingshemning er et tema som opptar tjeneste- administrasjoner, forskere og personale i Storbritannia og i Europa ellers. Det er lett å legge fram bevis for denne påstanden – bare her på konferansen (IASSID, Dublin, 2002) er det minst 20 framlegg som tar opp utfordrende eller selvskadende atferd.

Mitt argument, imidlertid, er at mye av dette arbeidet mangler et svært viktig perspektiv – nemlig kjønnsperspektivet.

Om vi beveger oss utenfor det som har med utviklingshemmede å gjøre et øyeblikk, og funderer litt over følgende to slags voldshandlinger: Forestill deg først en person som slår en annen; forestill deg så noen som river ut sitt eget hår. Det er svært trolig at du forestilte deg en mann i det første eksemplet, og kanskje en kvinne i det andre. Vi vet fra forskningslitteraturen at kvinner og menn er forskjellige i måter å mishandle seg selv og andre. Forekomst [av vold] er forskjellig mellom kjønnene, det finns teoretisk antakelser om hvorfor kvinner og menn oppfører seg forskjellig, og det finns ulike ideer om hvordan vi bør behandle kvinner og menn i denne sammenheng.

Kjønnsforskjeller

Teoriene som anvendes for å forklare kjønnsforskjellene går fra det rent biologiske, som vanligvis involverer neurotransmittere, til de psykologiske eller sosiologiske, hvor man anser at ulike handlingsmønstre i større grad er samfunnskapte. Vi ser, imidlertid, ikke disse forskjellene bare i atferd som skaper problemer for folk, men i alle slags handlinger og aktiviteter som kvinner og menn involverer seg i. Uansett hvilken grunn det måtte være til det, kvinner og menn tenderer til å oppføre seg på kjønnete måter – kvinner og menn tar ofte ulike roller i livet. Og disse rollene har i seg selv også ulik innvirkning, spesielt mht mental helse. Forskning har vist at kvinner og menn inntar kjønnete roller. Det kan være at både det å spille ut slike roller og det ikke å kunne spille dem ut, kan være til skade for ens mentale helse, i noen grad avhengig av ens personlige verdier og an-

Jan Burns PhD, er Academic Director ved Centre for Applied Social & Psychological Development ved Solomons (<http://www.salomonscentre.org.uk/caspd/index.html>), Canterbury Christ Church University College i Kent, England. Hun er psykolog, og har forsket på livskvalitet til personer med utviklingshemning, og er opptatt med å utvikle tjenester til utviklingshemmede som kommer i kontakt med rettssystemet.

Denne artikkelen er originalt skrevet på engelsk, og var manuskript til et muntlig framlegg på IASSIDs første europeiske konferanse i Dublin i Juni 2002. Dr. Burns kallte innleget sitt: «Challenging behaviour – Looking through the lens of gender». I utgangspunktet var ikke dette beregnet på publisering. Jeg syns likevel at hun tar opp sitt tema på en ny og interessant måte, og vi fikk tillatelse fra Dr. Burns til å oversette manuset, slik det er, for publisering i SOR-Rapport.

Helge Folkestad

skulset. Sterkt forenklet kan vi si at om en har få roller å spille, slik som i et stereotyp kjønnsrollemønster, og en så plasseres i omstendigheter hvor disse roller er vanskelig å ta opp, da er det mer sannsynlig at dette fører til psykiske problemer. For eksempel, en mann som i sin kultursammenheng forventes å forsørge sin familie økonomisk, men som ikke kan finne arbeid, han finner sin mulighet til å opprettholde en slik verdsettelse rolle blokkert. Denne mannen vil være utsatt for problemer mht psykisk helse. I Storbritannia, for eksempel, er det mye alkoholproblemer i denne delen av befolkningen. Eller ta, for eksempel, kvinnen som forventes å ta omsorg for sine barn, men som ikke får omsorg selv og som har lite ressurser til å klare oppgaven. Brown og Harris har tydelig vist at det er høy forekomst av depresjon hos slike kvinner.

Vi godtar uten videre at kjønnsroller i samfunnet har stor innvirkning på oss. Når noen handler på måter som er skadelig for seg selv eller andre, inngår kjønn i analysen og vurderes som sentral i situasjonen deres. Men la oss gå tilbake til det som har med utviklingshemning og utviklingshemmede å

gjøre igjen. Her tar ikke analysene utgangspunkt i kjønn. Her får vi et annet bilde – en lineær årsakssammenheng hvor utfordrende atferd konstrueres rundt en enkeltperson i hennes/hans spesielle miljø. I dette miljøet utfører vi funksjonell analyse for å undersøke det mikrokosmos som denne personens miljø er, på leiting etter årsak og effekt.

„ Den status kjønn har som viktig variabel for å forstå et individ, er bemerkelsesverdige lavere når det handler om utviklingshemning, enn i verden ellers.

Finnes det bevis?

Kanskje spør du hvilke bevis jeg har for en slik påstand. Jeg har to tilganger, mitt arbeid som klinisk psykolog, og forskningen (egen og andres) på området. For det første, i mitt kliniske arbeid har det ofte slått meg hvordan enkle forklaringer som har å gjøre med kjønn ikke vurderes (vanligvis til fordel for tidvis komplekse biologiske og atferdsmessige forklaringer). Når det gjelder forskning på området, er en overvekt av det som utgis om utfordrende atferd basert på en atferdsteoritisk model. Dette er en viktig forskjell fra det som gjelder tilsvarende områder i forskningen om andre («*mainstream literature*»). Så langt er det bare to utgitte artikler om utfordrende atferd og kjønn, og et overfladisk innslag av artikler som

nevner at vi kanskje burde overveie å bruke kjønn som en variabel. Til og med dersom vi utvider vårt litteratursøk til også å gjelde psykisk helse og kjønn i sammenheng med utviklingshemning er det fortsatt svært lite utgitt.

Den status kjønn har som viktig variabel for å forstå et individ, er bemerkelsesverdig lavere når det handler om utviklingshemning, enn i verden ellers. Til og med alment akseptert forskningsprotokoll om kjønn blir ignorert. Det finns forskningsartikler om utviklingshemmede og utviklingshemning der en ikke en gang oppgir kjønn for dem det gjelder. I annen psykologisk forskning ville dette være uhørt.

Men det er kanskje i klinisk arbeid at dette blir mest levende – la meg ta fram eksemplet med Tom. Tom er en 54 år gammel mann som bor i en gruppebolig, og som er begynt å være voldelig mot personalet og sine medbeboere. Jeg fikk saken henvist som en sak om utfordrende atferd. Jeg begynte mitt arbeid med dem som har omsorg for Tom, og spurte dem om hva de trodde det var som gjorde at han oppførte seg slik nå. Noen av grunnene de oppgave var:

Grunner:

- Medisinen hans.
- Han har mistet sitt arbeid og kjeder seg.
- Vi tror han har tannpine, men han vil ikke til tannlegen.
- Det er sånn han er – han er bare sjefete.

Ideer om hva som kan gjøres:

- Forandre på medisinen hans.
- Få noen med myndighet til det å fortelle han at han kan miste plassen sin her.
- Flytt han.
- Veiledning/behandling.

Et program med belønning for akseptabel atferd

Dette var ikke noen 'dårlig' personalgruppe – alle disse grunnene de oppgav var viktige ting som vi som fagfolk (*professionals*) har lært dem å vurdere. Imidlertid, det tok ganske mye arbeid å sette sammen et videre bilde der vi fant at kjønn spilte en viktig rolle.

Tom hadde mistet sitt arbeid som gartner, og var blitt plassert på et kjøkken, i en

jobb han hatet – han følte dette var kvinnearbeid. Nylig var den mannlige avdelingslederen byttet ut med en kvinnelig. Bortsett

fra en ung mann i personalet, var alle kvinner og yngre enn Tom. Den eneste andre mannen i huset var blitt svært syk og sengeleggende. Tom ble også stadig oppfordret til å gjøre mer i huset. Så summa summarum: Tom hadde gått fra en posisjon der han kunne ta en dominant mansrolle, med jobb og med mannlige venner, til å bli dominert av kvinner og miste sin posisjon. Han hadde tradisjonelle holdninger til hvilke roller menn og kvinner skal ha, holdninger som ikke er så annerledes enn dem andre kvinner og menn på hans alder og kulturelle bakgrunn også har. Han var

sint, ville ha sin posisjon tilbake, og han søkte å få dette til på steroetypisk mans vis.

Jeg måtte arbeide heller forsiktig med personale for å få brakt inn dette perspektivet og tenke fram et tiltak (*intervention*) som hadde en eksplisitt agenda mht kjønnsperspektivet.

Det at det i utgangspunktet var en blindhet for dette med kjønn overrasket meg først. Men da jeg tenkte mer over det fra en psykodynamisk posisjon, og med antakelsen om at vi ofte er noe blind for det vi finner ubehagelig, kom jeg til at denne blindheten på et vis er en slags motstand mot ubehag eller smerte.

Hvorfor er det vanskelig for oss å tenke på utviklingshemmede som kvinner og menn. Det kan være:

1) Historisk
Vi har gått en lang veg når det gjelder utviklingshemmede. Tidligere merkelapper som ble satt på dem tjente til å ekskludere dem fra menneskeheten: grønnsak, idiot, imbesil, lavstående osv. Mer i nyere tid har vi kommet til å innse virkningen av merkelappene, inkludert utviklingshemmede i kategorien folk. Men, interessant nok, kanskje vi ved å unngå dem som kvinner og menn fortsatt makter å holde avstand og plassere dem i et slags tredje kjønn – som «personer».

2) Liberale, humanistiske ideer

Vårt ønske om å inkludere umyndiggjorte og avmektige grupper i samfunnet har vært drevet av en menneskeretts-agenda. På en merkelig måte har likestillingsidealene understøttet denne kjønnsblindheten, vi skiller ikke mellom kvinner og menn med utviklingshemning når alle skal være like.

3) Overskyggende diagnose

Kanskje det har noe med ordene vi bruker å gjøre, at utviklingshemning får slik oppmerksomhet at det lett overskygger andre egenskaper ved personen, og at denne erkjennelsen resulterer i alle de stridsspørsmål som nå debatteres.

4) Avstand som forsvar

På et mer individuelt nivå: Det er enklere å hankses med den smerte en ser hos andre ved å innføre et tredje kjønn: en person / barn med utviklingshemning i stedet for en kvinne eller mann / gutt eller jente som deg og meg, og som har en utviklingshemning. Det å anerkjenne at vi er av samme kjønn, og at de også må ta mange av de samme kampene som oss selv, kan bringe smertefulle opplevelser for tett innpå.

5) Forsvar mot forandring

Dersom vi aksepterer et kjønnsperspektiv, må vi kanskje forandre på tjenestene vi driver. Dette krever ikke bare innsats, det innebærer også at vi må innrømme at det vi til nå har gjort ikke er perfekt.

Dette er i hovedsak ideer jeg ikke har bevis for, forskning har ennå ikke undersøkt i denne retningen. Det får meg til å trekke en parallell til problemene omsorgspersoner har med å se personer med utviklingshemning som kjønnete kvinner og menn: som forskere lider vi av denne blindheten også.

Som jeg sa innledningsvis, jeg argumenterer at vi ikke kan ha håp om å forstå utfordrende atferd hos personer med utviklingshemning dersom vi ikke bærer med oss vår kjønnete forståelse av hvordan vi alle oppfører oss. Dvs at vi må være oppmerksom på et større bilde av hva det er

som innvirker på oss. Vår tolkning av hvorfor noen oppfører seg som de gjør, er en levende og dynamisk hendelse som farges av våre følelser og verdier. Kjønn er et saksområde som alle har en holdning til, har verdier i forhold til. Det ville være overforenkelt og naivt å tro at man i tiltak og tjenester til personer med utviklingshemning er immune for denne innvirkningen.

” Tom hadde gått fra en posisjon der han kunne ta en dominant mansrolle, med jobb og med mannlige venner, til å bli dominert av kvinner og miste sin posisjon.

” Vår tolkning av hvorfor noen oppfører seg som de gjør, er en levende og dynamisk hendelse som farges av våre følelser og verdier.

Trippelkongress i Roma

Under tittelen «Mental helse og utviklingshemning – flerfaglig tilnærming i et livstidsperspektiv» hadde tre organisasjoner slått sine kongresser sammen til ett stort arrangement i Roma i september i år. De tre var Mental Health in Mental Retardation (MH-MR) som hadde sin 4. europeiske kongress, Italian Society for the study of Mental Retardation (SIRM) som hadde sin 3. nasjonale kongress og International Society on Early Intervention (ISEI) som hadde sin internasjonale kongress.

Arrangementet samlet mer enn 500 deltagere fra hele verden. Det er selvsagt både spennende og interessant å treffe fagfolk fra mange land og å hente kunnskap, idéer og impulser fra andre land og kulturer. Det er likevel et tankekors at både på denne kongressen og på andre tilsvarende, internasjonale arrangementer SOR har deltatt på, er fraværet av representanter for verdens utviklingsland påtakelig. Det er de rike, industrialiserte landene som møtes og beretter om sin fortrefelighet. Til dels begynner noen av de tidligere øst-blokklandene å melde seg på i slike sammenhenger. Dette nevnt som et noe problematisk faktum og ikke til forkleinelse for dem som var tilstede og presenterte. Konferansen holdt absolutt et høyt faglig nivå og der var et uttall svært interessante foredrag, presentasjoner, diskusjoner og postere fordelt på rundt hundre plenums-møter og parallelle sesjoner.

Som vanlig er vi nordmenn mer beskjedne enn både våre skandinaviske naboer og øvrige europeere når det gjelder å presentere vår viten og våre erfaringer. Desto mer gledelig at sjefslege Roy Nytsad ved Statens Senter for Epilepsi og to av hans medarbeidere fikk god oppslutning om sin presentasjon som handlet om «Epilepsi og forstyrrelser innen autismespekteret: Et program for kvalitetsutvikling i behandlingen av epilepsi.» For øvrig hadde både svenske og danske kolleger flere presentasjoner.

Presidenten i arrangementskomiteén, Giorgio Angelucci ønsket velkommen til Italia og til Roma og åpnet for det vitenskapelige programmet – som arrangøren valgte å kalle det.

I sitt åpningsforedrag sa dr Anton Dosen, nederlender fra World Psychiatric Association, blant annet at det innen forskning om psykiske lidelser hos mennesker med psykisk utviklingshemning har fore-

Barry Carpenter (GB) fra EURLY AID inviterte kolleger i Europa til å slutte seg til nettverket.
(Foto: Tor Visnes).

gått en omfattende utvikling i de senere årene. Dette gjelder på felt som molekylær genetik, etiologi og forebygging samt innen omsorgsfilosofi og tjenester. Han la vekt på at det de siste tre tiårene har vært hva han kalte en gjenoppvåkning av interessen for mentale problemer hos utviklingshemmede og at psykiatri for utviklingshemmede har begynt å etablere seg som egen subspecialitet innen psykiatrien i en rekke land. Normaliseringsfilosofien, samfunnsansvar og nedleggelsen av de store institusjonene har satt lyset på omfanget av og det spesielle ved psykiske lidelser innenfor denne gruppen – og dermed på behovet for spesialiserte tjenester.

Det har som følge av dette funnet sted vekst i utviklingen av tjenester, kompetanseheving i personalgruppene, i omsorg, i behandling, i forskning, i vitenskapelig publikasjoner og i internasjonale organisasjoner og konferanser som er opptatt av dette emnet. Denne utviklingen finner sted med ulikt tempo i hele den vestlige verden, med Storbritannia, Nedeland og USA for tiden i spissen. Dosen avsluttet med et ønske om at konferansen i Roma måtte bli et bidrag til å bringe utviklingen ytterligere fremover.

En av SORs gamle kjenninger, dr Steven Moss fra Guy's Hospital i London, som vi hadde som innleder på en av våre konferanser på slutten av nittitallet, hadde en av kongressens hovedinnledninger under tittelen «Grunnleggende spørsmål for utviklingshemmedes mentale helse».

Han tok sitt utgangspunkt i at psykisk helse hos mennesker med psykisk utviklingshemning ikke lenger er et nytt felt. Han mente at det er på tide vi tar et overblikk over tilgjengelig kunnskap for å identifisere områder der vi har utsikt til å gjøre videre fremskritt. Han ønsket at man innen vitenskapen nå fokuserte på de fundamentale spørsmål som

- vår forståelse av psykisk helse og psykisk sykdom og i hvilken grad denne er anvendelig overfor mennesker med psykisk utviklingshemning

Tor Visnes er sjef for Barne- og ungdomspsykiatrisk avdeling i Helse Bergen samt Rapportens redaktør.

- viktigheten av en helhetlig forståelse og veien til riktig omsorg
- livstidsperspektivet på mental helse
- tilnærmingen til utredning og diagnose

Moss la betydelig vekt på at uten avklaring på disse viktige feltene ville veien til videre fremskritt bli lang og tung.

Det er klart at på en kongress med bort i mot hundre sesjoner kan man ikke rekke over alt. Å gjøre et uvalg kan imidlertid være vanskelig, fordi det er så mye man må velge bort.

For undertegnede som arbeider innen barne- og ungdomspsykiatri var det naturlig å følge det omfattende programmet om tidlig intervensjon.

Et av de viktige bidragene i dette programmet var etter min oppfatning dr Manfred Pretis' foredrag med tittelen «Tidlig intervensjon fra et foreldresynspunkt. Ti kvalitetskrav for nøkkelprosesser i tidlig intervensjon.». Manfred Pretis er klinisk psykolog i Social Innovative Network i Graz i Østerrike.

Han viste til en evalueringsstudie der man har innhentet data fra 305 av 984 foreldre til barn som har mottatt tidlig intervensjon i den Østerrikske provinsen Styria med ca 1,2 mill innbyggere. Målet med studien var i følge Pretis å se på effektene av, ressursene i og mulige behov for endring av tidlig intervensjonssystemet som dekker 2,6% av barna i hvert årskull. Basert på internasjonale forekomsttall er det antatt at det Østerrikske tidligintervensjonssystemet dekker minst 50% av den «mulige» målgruppen, selv om der på grunn av ulik lovgivning, er store forskjeller mellom provinsene. I provinsen Styria er det grunn til å anta at så mye som 80% av barn med spesielle behov eller som er i sosiale risikogrupper er dekket av de lokale støttesystemene.

I telefonintervjuer ble foreldre spurt om inntaksprosedyrer, kommunikasjon med fagfolkene, kvaliteten på tjenestene, opplevd virkning og ønske om endringer. Midtels alder ved iversettning av tidlig intervensjon var 27 måneder og barna fikk service i to år. Foreldrene anga «forsinket språkutvikling» som primær inntaksdiagnose i tidlig intervensjon.

Pretis fremholdt at foreldrene viste høy grad av tilfredshet med tjenestene og med de opplevde effektene for så vidt som at barnet hadde bedret sine kommunikasjonsferdigheter. De hadde imidlertid liten grad av informasjon om det teoretiske grunnlaget, om mål og om kvalitetskrav. De beskrev «leker» som den grunnleggende metodiske tilnærmingen. Effektene ble tilagt «empati» og «kommunikasjonsferdigheter» hos fagfolkene. Mesteparten av effekten ble tillagt barnet som var «under behandling» – og var knyttet til begrep som «små fremskritt», «bedre kommunikasjons-

Fra åpningen av kongressen. (Foto: Tor Visnes).

ferdigheter» og «generell følelse av støtte». Familierådgivning og tverrfaglig arbeid eller teoretisk grunnlag ble knapt nevnt av foreldrene.

Studien, sa Pretis har lagt vekt på en diskusjon av kvalitetskrav og kvalitetsledelse i tidlig intervensjon, ettersom foreldre tilsynelatende ikke har særlige kunnskaper om eksisterende standard. I Europa ser man bestrebelser på å implementere metoder for kvalitetsledelse i tidlig intervensjon. For det meste er disse direkte overført fra industriell produksjon (ISO, TQM, EFQM etc) til det sosiale feltet. Disse temmelig kostbare prosedyrene har vist seg å ha en viss positiv effekt på topp- og mellomledelse. Det er sjelden å se effekter av disse forsøkene på de konkrete tjenestene – selve nøkkeprosessene (støtte til barnet, veiledning til foreldre, tverrfaglig arbeid). Disse nøkkelprosessene – i betydningen bio-psyko-sosiale intervensjoner – må inkludere «tilfredshetsbaserte» kvalitetskrav, i samarbeid med foreldre og basert på barnets og familiens behov.

Basert på funnene i denne studien konkluderte Manfred Pretis med at kvaliteten på tidlig intervensjon må defineres i forhold til barnets behov og ressurser, foreldrene og det relevante nærmiljøet.

De ti nøkkelfeltene som må være gjenstand for kvalitetskontroll og -oppfølging er:

- 1) lovverket,
- 2) strukturelle forhold,
- 3) teoretiske rammer som kan etterprøves,
- 4) individuell plan,
- 5) felles plattform (tilpassing av programmet til familiens behov),
- 6) forståelige forklaringer til brukere,
- 7) identifiserte adferdsmønstre,
- 8) dynamisk gjennomføring av programmene,

- 9) «objektiv» evaluering av effektene og
- 10) beskrivelse av generelle forebyggende tiltak.

Sammen med sine kolleger Barry Carpenter fra Storbritannia, Franz Peterander fra Tyskland, Helmut Heinen fra Belgia og Bridget Fox fra Irland inviterte Manfred Pretis til stiftelsen av en europeisk sammenslutning (society) for tidlig intervensjon. Sammen med ytterligere en håndfull fagfolk og foreldre har de bygget opp et virtuelt nettverk basert først på telefon og fax, siden på internett ut fra samme idé som vi her i Norden har bygget opp Nordisk NettverksForum

(<http://www.nordiskforum.net/>).

Nettverket heter EURLY AID

(<http://www.eurlya.net/>)

og er åpent for alle som har interesse av tidlig intervensjon.

Roma gir for øvrig en praktfull ramme rundt ethvert arrangement. De av døgnets timer man ikke er bundet til kongressen kan man bruke til å få med seg noen av de mange historiske minnesmerkene som denne byen er full av. Forum Romanum, Colosseum, Termene eller Peterskirken, for å nevne noen få. Man kan vandre i de gamle gatene, slå seg ned på en fortauskafe og få seg et lite glass. Man kan gå seg bort i shoppingstøket og komme ut med svidd kredittkort. Man kan – som romerne – kjøle seg ved en av de mange fontenene, som man for øvrig trygt kan drikke fra. Man kan hengi seg til å beundre praktfulle kunstskatter i byens mange gallerier og muséer. Man kan få et fantastisk måltid til en billig penge hvis man søker bort fra turiststrømmen, til bakgatene. Og ikke minst får man – som følge av alt dette – en ubendig trang til å komme tilbake.

Bokanmeldelse

Innføring i profesjonelt miljøarbeid – Systematikk, kvalitet og dokumentasjon

Av Sølvi Linde og Inger Nordlund

ISBN: 82-518-4012-0
190 sider, 269,- kroner
Universitetsforlaget 2003

Med boken «Innføring i profesjonelt miljøarbeid – systematikk, kvalitet og dokumentasjon» presenterer forfatterne Sølvi Linde og Inger Nordlund en generell problemløsningsmodell for praktisk arbeid. Med modellen tilstreber de å tilby et redskap som sikrer profesjonalitet i miljøarbeidet gjennom systematikk, kvalitet og dokumentasjon. Deres tilnærming er eklektisk, noe som skiller boken vesentlig fra andre forfatters tilnærming til det å jobbe målrettet, da disse i hovedsak har vært basert på atferdspsykologi.

Boken retter seg mot hele spekteret av studenter innen helse- og sosialfaglige utdanninger, samt innen enkelte pedagogiske retninger. Den er altså primært tenkt benyttet i undervisningssammenheng.

Forfatterne har som siktemål med boken å gi fagpersoner et praktisk, nyttig arbeidsredskap som ivaretar ovenfor nevnte kvaliteter (systematikk, kvalitet og dokumentasjon) ved arbeidet inne eklektisk tilnærming, uavhengig av metodevalg. Modellen er ment å være et rammeverk som hver enkelte tjenesteyter kan prege med egen faglig ballast og ståsted. Det advares mot rigid tolkning av modellen, da man alltid må sikre en individuell tilnærming til problemområder man måtte møte i hverdagen. Forfatterne er kritiske til fagmiljøer som unngår skriftlig dokumentasjon rundt tiltaksarbeid, da dette svekker kvaliteten på det faglige arbeidet.

Boken består av fem deler. De tre første delene omfatter historikk, begrepsavklaringer, presentasjon av problemløsningsmodell og rammer med innvirkning på miljøarbeidet. Del fire og fem er mer praktisk i sin form, med trinnvis gjennomgang av modellen og praktisk bruk av denne gjennom møtet med «Stine».

Begge forfatterne har vernepleiefaglig bakgrunn, og bokens forankring er knyttet til dette undervisningsmiljøet. Dette gjennom samtaler med studenter, kolleger, andre i fagfeltet, studentoppgaver og eksamensbesvarelser. Deres målsetting har vært å bringe ytterligere «systematikk, kvalitet og dokumentasjon» inn i fagområdet.

Bokens første del tar et historisk tilbakeblikk på miljøarbeid generelt, og viser

hvordan sentrale personer som Seguin, Piaget, og Kylén har satt sitt preg på utviklingen av arbeidet. Her blir leseren også tatt igjennom en del begrepsavklaringer hvor forfatterne legger klare normer for tolkningen av disse. Eksempelvis trekkes fram kvaliteter hos den profesjonelle miljøarbeideren, det skilles også mellom profesjonell kunnskap og hverdagskunnskap, og arbeidsområder for profesjonelt miljøarbeid synliggjøres. Forfatterne gjør et klart skille mellom begrepene miljøarbeid og miljøterapi. Dette sett i lys av historie, men også i forhold til hvordan begrepene brukes i dag. Miljøarbeideren vil i sitt virke nødvendigvis støte på en del dilemma, både av yrkesmessig og politisk karakter. Det legges vekt på endringer i normer for miljøarbeid. Begreper som brukermidvirkning og dokumentasjon er forutsetninger miljøarbeideren nå må mestre for å befeste sin profesjonalitet.

I annen del av boken behandler forfatterne grundig begrepene profesjonalitet, systematikk og kvalitet. Begrepene knyttes tett til utøvelse av profesjonelt miljøarbeid der de utgjør grunnpilarene. Forfatterne gjennomgår hvordan disse begrepene synliggjøres i praksis hos den profesjonelle miljøarbeideren.

Videre vises det til hvordan ulike profesjoner har «sine» problemløsningsmodeller, og hvordan disse er nært knyttet til yrkesidentitet hos den enkelte yrkesutøver for eksempel innen ergoterapi, sykepleie, vernepleie og sosialt arbeid. Likevel ser en at det er en felles grunnstamme av begreper som går igjen på tvers av faggruppene. Avslutningsvis og tuftet på dette «felles» profesjonene mellom gjennomgås fasene i arbeidsmodellen i en kort presentasjon.

Del tre av boken tar for seg rammer den profesjonelle miljøarbeideren til enhver tid må ha kjennskap og forhold seg til, samt gjøre bruk av i sitt praktiske virke. Kjennskap til lovverket vil for eksempel være nødvendig for å kunne gi adekvate og rettmessige tjenester. I tillegg vil arbeidet være underlagt rammer som demografi, struktur, ressurser, normer etc.

Planarbeid generelt tas opp som eget tema. Det legges vekt på individuelle planer i forhold til den enkelte tjenestemottakers behov. Leseren gjøres oppmerksom på krav i forhold til individuelle planer, men også hvordan slike planer utgjør et nyttig arbeidsredskap for å ivareta ofte omfattende og komplekse hjelpebehov. Det pekes på at planen skal utgjøre et virkemiddel for oppnåelse av et helhetlig og forutsigbart tilbud til den enkelte.

Fjerde del av boken tar grundig for seg arbeidsmodellen. Hver av de ti fasene i modellen behandles i forhold til en del oppsatte kriterier som må sikres gjennomført. Fasene belyses også med aktuell teori for områdene. De ti fasene er: 1) Møte en utfordring, 2) Definere problemområde, 3) Generell datainnsamling, 4) Analyse, 5) Målgvalgsprosess, 6) Eventuell spesiell datainnsamling, 7) Tiltak, 8) Metode, 9) Evaluering og 10) Revurdering, eventuelt nye utfordringer. Kriteriene som skal sikres gjennomført til hver fase er: a) Spesielle og nødvendige arbeidsoppgaver, b) Arbeidsredskaper, metoder eller teknikker i bruk og c) Dokumentasjon i profesjonelt miljøarbeid.

Ved gjennomgang av modellen får leseren en nøye «sjekkliste» i forhold til om alle sider i arbeidsprosessen er ivaretatt, og om disse er i tråd med tjenestemottakerens ønsker og hjelpebehov. Slik sikrer også modellen at arbeidet holder en gjennomgående god kvalitet og at tjenesten blir individuelt tilpasset.

Forfatterne gjør en inngående gjennomgang av arbeidsmodellen i praksis ved hjelp av en tenkt person – Stine i bokens femte og siste del. Hele problemløsningsprosessen vies her oppmerksomhet og hver fase diskuteres opp mot teori og Stines situasjon. Kriterier for godt arbeid sikres gjennomført til hver fase.

Del fem avsluttes med at det blir satt opp et forslag til individuell plan for Stine. Slik sikres koordinering av ansvar, oversikt og et forpliktet tjenestetilbud.

Boken er godt forankret i prinsippet om brukermidvirkning, samt kvalitetssikring av tjenester, jfr. eksisterende krav til tjenester i dag. Den vektlegger juridiske sider ved arbeidet og peker på viktigheten av å gjøre aktiv bruk av, og dessuten ha inngående kjennskap til aktuelt lovverk på området. Forfatterne er klare og tydelige i forhold til forventninger til den profesjonelle miljøarbeideren, og boken er i så måte sterkt normativ med hensyn til hva den enkelte tjenesteyter må beherske i møte med tjenestemottakeren. Boken tydeliggjør langt på vei hva det vil si å jobbe eklektisk, samt hvordan formidle fag innen denne tilnærmingen. I så måte kan den forhåpentligvis være et nyttig verktøy for å trygge fremtidige yrkesutøvere i forhold til denne tradisjonen der metode ikke alltid har kommet tydelig til uttrykk.

Helene Myklebustad, vernepleier
Årstad bydel
Bergen kommun

	 Vestfoldlinjene Tlf. 33 49 35 00	 Bakeri og Konditori Tlf. 69 36 32 00	Risør Videregående Skole Siris v 8, 4950 RISØR Tlf. 37 14 42 20 Fax. 37 14 43 00	Tannlege Morten Krøvel Wang Prinsens g 9 1530 MOSS Tlf. 69 25 14 68 Fax. 69 25 14 27	Voksenpsykiatrisk Sektor PB 1353 Veum 1612 FREDRIKSTAD Tlf. 69 95 20 00 Fax. 69 95 25 90
 REIKI SENTER ROOSJE Tilbyr behandling, kurs og forelesninger over hele Norge. Fra høsten 2004 blir det mulig å delta på en 4-5 år studie til <i>naturredisinsk psykoterapeut</i> . For informasjon og brosjyrer tlf. 950.83.195, spør etter Roosje Les også www.reikialliance.no	Vestfold Plastindustri AS Haugan Industriområde 3158 ANDEBU Tlf. 33 43 03 50 Fax. 33 43 03 54	 3340 ÅMOT Tlf. 32 78 91 00 Fax. 32 78 91 01	 Viking Redningstjeneste Grenland AS 3735 SKIEN Tlf. 35 90 00 50		
ElektroMaskin AS Gjesdalsv. 3 4306 SANDNES Tlf. 51 68 17 70 Fax. 51 68 17 69	Hurtigrenseren A/S Tordenskjolds g 5 3116 TØNSBERG Tlf. 33 31 76 16	Drammen og Omegn Boligbyggelag Nedre Storg. 9 3015 DRAMMEN Tlf. 32 21 15 00	Bunker Oil AS Fr Nansens pl 1 B 9008 TROMSØ Tlf. 77 66 41 20 Fax. 77 66 41 30	Nord-Trøndelag Elektrisitetsverk og Kraftverkene i Øvre Namsen Sjøfartsg 3, 7736 STEINKJER Tlf. 74 15 02 00 - Fax. 74 15 04 00	
BL Data Regnskap AS Spikkestadv 147 3431 SPIKKESTAD Tlf. 31 29 79 80 Fax. 31 29 79 81	 Folkeuniversitetet Sogn og Fjordane Strandg 58, 6900 FLORØ Tlf. 57 74 20 00 www.fu.no	BYGGMAKKER Herfjøll A/S Varnav. 31 1526 MOSS Tlf. 69 20 68 00 Fax. 69 20 68 01	Bekkevold Noderhovsg 15 3510 HØNEFOSS Tlf. 32 12 40 05	 Måkev. 4 1679 FREDRIKSTAD Tlf. 69 35 14 00	Comwell Hankø AS Hankø 1621 GRESSVIK Tlf. 69 33 21 05 Fax. 69 33 24 66
 www.nhest.no	 Solv. 117, 1170 OSLO - Tlf. 23 16 75 00	Havly Fiskarheim PB 133 9991 BÅTSFJORD Tlf. 78 98 42 05 Fax. 78 98 34 81	Heen Landbruksverksted Heia, 1850 MYSEN Tlf. 69 89 89 60 Fax. 69 89 89 70	 4662 KRISTIANSANDS Tlf. 38 07 88 00	
Ingeniørfirma Knut Tønnessen Drengsrudbekken 21 1385 ASKER Tlf. 66 90 69 00 Fax. 66 79 43 50	Bjørn & Øyvind Tveter AS PB 2185 Stubberød 3255 LARVIK Tlf. 33 11 34 80 Fax. 33 11 34 81 Mobil 905 95 125	Leknes Regnskap AS Granliv. 23, 8370 LEKNES Tlf. 76 08 32 00 Fax. 76 08 24 66	Gudbrandsdal Steinindustri A/S 2635 TRETEN Tlf. 61 27 62 23	Ludvig Kamperhaug A/S PB 98, 1713 GRÅLUM Tlf. 69 14 43 77	Sykehuset Telemark HF 3710 SKIEN Tlf. 35 00 35 00 Fax. 35 00 36 30
Fotomiljø A/S Henr Wergelands g 26/36 4668 KRISTIANSANDS Tlf. 38 02 64 90 Fax. 38 02 90 48	H. & O. Bernhardsen Notv 11 B, 8013 BODØ Tlf. 75 56 58 80 Fax. 75 56 58 89 Mobil 948 94 919 - 946 90 840	Volvo Personbiler Norge A/S Lienga 2, 1414 KOLBOTN Tlf. 66 81 85 00 Fax. 66 81 85 22	Inter Revisjon Gjøvik AS Storg. 7, 2815 GJØVIK Tlf. 61 18 90 90 Fax. 61 18 90 80	 Avd. for Voksenhabilitering 1474 NORDBYHAGEN Tlf. 67 92 78 80 - Fax. 67 92 78 99	
 Øksnes kommune Storg. 27, 8430 MYRE Tlf. 76 18 50 00 Fax. 76 18 50 01	Søve Videregående Skole Søve, 3830 ULEFOSS Tlf. 35 94 86 00 soeve.vgs@telemark.kommune.no Hjemmeside: sove.vgs.no	Risør og Tvedestrand Bilruter A/S PB 61, 4951 RISØR Tlf. 37 14 94 20 Fax. 37 15 07 27	 - en ren fornøyelse PB 2114, 3003 DRAMMEN Tlf. 32 83 19 85	 Hardangerv. 697, 5268 HAUKELAND Tlf. 55 39 29 70 - Fax. 55 39 29 79	
 Nedre Eiker kommune Rådhusg. 1 3050 MJØNDALEN Tlf. 32 23 25 00 Fax. 32 23 25 19	Helse Stavanger HF Sentralsjukehuset i Rogaland Psykiatriske Klinikkk Arm Hansensv 20, 4016 STAVANGER Tlf. 51 51 51 51 - Fax. 51 51 50 50			Tannlege Ove Eriksson Storg 86 2615 LILLEHAMMER Tlf. 61 25 31 30	 810 30 030
 Coop sogn og fjordane 6801 FØRDE Tlf. 57 83 07 40	Coop Hattfjelldal Ol Johans v 1 8690 HATTFJELLDAL Tlf. 75 18 54 01 Fax. 75 18 54 04	Sykehuset Innlandet HF Distriktspsyk. senter Toten avd. Rusmiddelforebyggende Lenag, 2850 LENA Tlf. 61 14 31 00	 6901 FLORØ Tlf. 57 75 17 00	Coop Dale 6963 DALE I SUNNFJORD Tlf. 57 73 99 30 Fax. 57 73 99 31	
 SAGSTUEN AUTO AS • Godkjent bilverksted • Att i bilreparasjon • EL-kontroll Tlf. 64 93 91 30	Bodø Vindusvask PB 1285 8001 BODØ Tlf. 75 52 34 56	Løvens Maskinsenter A/S Oscars g 10 1771 HALDEN Tlf. 69 18 22 41 Fax. 69 18 75 16	Plast & Fritid Iddev. 58 C 1769 HALDEN Tlf. 69 18 55 60	 	Maskinentreprenør Oddvar Øygard 3570 ÅL Tlf. 32 08 13 95 Fax. 32 08 24 79 Mobil 959 41 328
Gjensidige Nord Bank og Forsikring Storg 54, 8038 BODØ Tlf. 75 50 62 00 Fax. 75 50 62 01	 Nexans Nexans Distribusjon AS 5504 HAUGESUND Tlf. 52 70 15 00	Mascot Electronic AS Mossev. 109 1620 GRESSVIK Tlf. 69 36 43 00	 Steintjønnv 2 3800 BØ I TELEMARK Tlf. 35 95 16 99 Fax. 35 95 04 95	 Krok 10 3153 TOLVSRØD Tlf. 33 31 32 90 Fax. 33 31 57 72	Gilde Bødenes Salgslag BA Oskar Hansensv 2 6415 MOLDE Tlf. 71 24 65 00 Fax. 71 24 65 01
Taxi Transport Telemark AS Kongens g 9, 3717 SKIEN Tlf. 35 53 05 75 Fax. 35 53 05 53	Vang Sparebank 2975 VANG I VALDRES Tlf. 61 36 76 00 Fax. 61 36 76 01	Moss Taxi AS Storg 23, 1501 MOSS Tlf. 69 25 35 50 Fax. 69 25 76 70	Sør-Fron Regnskapskontor BA 2648 SØR-FRON Tlf. 61 29 64 44	ASKO Kjeldsberg AS 7483 TRONDHEIM Tlf. 72 82 00 00 Fax. 72 82 00 01	 Geilo Skiheiser og Turistsenter 3580 GEILO Tlf. 32 09 59 20

Skammer du deg?

Av psykolog Arild Karlsen

Tor Visnes, du utnytter utviklingshemmede til å fremheve din egen moralske fortrefelighet! Jeg viser til din leder i SOR RAPPORT nr. 3 – 2003. Som sakkyndig i den rettssaken som nylig er ført i Sandnes tingrett, fikk jeg innsyn i en del fakta som du enten underslår eller er ukjent med. Din ekle avstandstaken til Skårs praksis slynges ut, uten at vi får vite et eneste argument for hvordan det har seg at akkurat du forvalter sannheten.

Spesialist i klinisk psykologi, Jens E. Skår, påtok seg å veilede en kvinnelig institusjonspsykolog som jobbet med en meget vanskelig klient. Klienten kommer reimbundet på hender og føtter inne på sinnssykehuset, og Jens E. Skår viser psykologen og de ansatte hvordan det er mulig å fri klienten fra reimene. Skår vet at denne klienten betraktes som livsfarlig og aggressiv. Det å la han gå uten reimer og bo i en vanlig bolig er utelukket av institusjonens behandlingsansvarlige. Selvfølgelig var sinnssykehusets beltebruk, isolasjon og reimbruk ulovlig, men bryr du deg noe om dette? Svaret er NEI!

Det virker som du kritikkløst har skrevet av Dagbladets kyniske og tabloide løgner for å gjøre deg selv interessant. Dagbladet fusket ved å klippe ut stillbilder av et klientoffer som ble knuget ned av Jens E. Skår. Sandnes tingrett så på alle bevisene og tilkjente ikke «offeret» fem øre i erstatning. At offeret trekkes ned i gulvet av psykologen er en billedfiksjon. Sandnes tingrett lot seg ikke lure av Dagbladets billedbruk, for Dagbladleserne ser ikke at offeret vrir seg ned. Retten ser også at offeret er svært voldelig på videoen. Samtlige vitner fortalte også at klienten var voldelig. Retten grøsset trolig da den hørte at «offeret», uten å være provosert, sparket et menneske i ansiktet så «blodet sprutet oppetter veggen og bortover taket».

Du later som om du har et viktig etisk poeng ved å hevde at «Jens E. Skår og hans proselytter mener at målet – virkningen av «behandlingen» – rettferdiggjør bruk av tvang.» Fortell oss som jobber med aggressive og livsfarlige klienter hvordan tvang skal kunne rettferdiggjøres. Skal sinnssykehusets ineffektive tvang rettferdiggjøres, mens Jens E. Skårs meget skånsomme metoder ikke skal rettferdiggjøres fordi de er effektive?

Jeg mener at du er til stor skade for utviklingshemmede som med atferdsterapeutiske teknikker kunne hjelpes til å leve et relativt fritt og godt liv. Jeg mener at du er direkte farlig for de ofrene som må utsettes for livsfarlige klienter. Oppsøk foreldrene til de småbarna som denne klienten har ødelagt. Fortell foreldrene om din «etik». Selv under psykiatriens mest harde, men dessverre ineffektive tvangsregime, så klarte denne klienten å skade både barn, institusjonens kvinnelige psykolog og sine pleiere. Vet du forresten at denne klienten er blitt utsatt for alle mulige typer giftstoffer som psykiatrien frekt kaller legemidler? Kjenner du til alle de behandlingsforsøkene denne stakkars klienten har vært igjennom? Tror du ingen har prøvd å bruke belønninger i fleng for å få klienten til å bli snill og god?

Dine bøker vitner om at du ikke har peiling på hvor mange ulike situasjoner og konsekvenser som er relatert til avvikende atferd. Den som mangler slik kunnskap kan med de aller beste forsetter dessverre kunne forme farligere og farligere atferd. Hvor innbiller du deg at avvikende atferd kommer fra? Tror du at den kommer innenifra? Hvor innbiller du deg at Jens E. Skårs atferd kommer fra? Kommer den innenifra hans «fordervede umenneskelighet»? Du har kastet slike ekle ord mot en meget anstendig og kunnskapsrik fagperson. Fikk du en god følelse av å gjøre det? Jeg vil vite om du er i stand til å skamme deg over hva du har skrevet!

«Nordic Network on Disability Research»

Det nordiske forskningsnettverket om funksjonshemming ble etablert ved en konferanse i Fredrikshavn i Danmark i 1997. Det tidligere nettverket for forskning om utviklingshemming i Norden (FUN) ble da nedlagt til fordel for det nye nettverket med et bredere fokus på funksjonshemming. Etter hvert som interessen for dette feltet har økt, har vi et flerfaglig nettverk for sosial forskning som omfatter mange forskere i Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige. (www.nndr.dk/). Norske medlemmer i styret er pt Kristjana Kristiansen (NTNU) og Britt Lillestø (Høgskolen i Bodø).

Tidsskrift

Nettverket står for utgivelsen av forskningstidsskriftet *Scandinavian Journal of Disability Research* (SJDR). Jan Tøssebro ved NTNU er for tiden redaktør, og tidsskriftet utkommer nå med tre nummer i året. Interesserte kan laste ned «abstracts» fra artiklene som er utgitt ved å gå inn på nett-siden:

<http://www.skur.no/sjdr/download.htm>

Nordisk forskningskonferansesepember 2003

I tillegg til tidsskriftet arrangerer nettverket konferanser som både er en mulighet for

forskere å presentere sitt arbeid, og som er et utgangspunkt for nordisk og internasjonalt samarbeid. Til nå har det vært tale om en årlig nordisk konferanse hvor arbeids- og presentasjonsspråket er engelsk. Framover blir det en nordiske konferanse hvert annet år og plass til nasjonale konferanser på de nasjonale språk i mellom-året. Den neste nordiske konferansen er lagt til Oslo og planlegges for 14–16 april 2005.

Interesserte kan allerede nå merke seg web-siden <http://sell.hil.no/nndr2005>.

Det arbeides i de ulike land nå med å konsolidere de nasjonale nettverk.

Den 7ende nordiske konferanse ble avholdt ved Universitetet i Jyväskylä, Finland 18–20 september 2003. 104 deltakere kom, hovedsakelig fra de nordiske land – men også deltakere fra Australia, Ghana, Japan, Nigeria, Storbritannia og Sør-Afrika. I tillegg til plenar-forelesninger var det i løpet av konferansen 18 parallell-sesjoner med i alt 62 andre presentasjoner. Interesserte vil finne «abstracts» og kontaktadresser til presentatørene på:

<http://www.cc.jyu.fi/~vamutk/NNDR2003/SESSIOT.htm>.

Selv om dette nettverket og konferansen favner videre i sitt fokus enn det som har med utviklingshemning å gjøre, er det mange av forskerene som har interessert seg for tema og problemstillinger som vil interessere SOR-Rapports lesere. Jeg skal kort gi noen eksempler:

Kristjana Kristiansen (NTNU) og Gwynnyth Llewellyn (U. of Sydney) presenterte en undersøkelse om aldring basert på intervju med eldre kvinner med utvikl-

ingshemning. Det var slående at disse kvinnene gav uttrykk for å klare seg i alderdommen, men ikke kunne svare noe videre på spørsmål om framtiden, verken om bekymringer eller om planer,ambisjoner eller drømmer. Råd til yngre kvinner med utviklingshemning var også vanskelig for dem å artikulere.

Terje Olsen (Nordlandsforskning) redegjorde for sin undersøkelse om utviklingshemmedes fortellinger om arbeid, hva de vektla om sin arbeidsplass, hvordan de verdsatte sitt arbeidet, og hvordan de opplevde seg verdsatt gjennom arbeidet. (Interesserte kan også se hans rapport på norsk ved å klikke:

http://www.nordlandsforskning.no/upload/docs/Rapport_12_03.pdf).

Tua Nummelin (FAMR – den finske foreningen for utviklingshemning) presenterte et 2-årig steg-for-steg program for evaluering og kvalitetsutvikling i bo-tjenester til personer med utviklingshemning. På svensk heter prosjektet «Låt kraftresurserna få

effekt».

Yoshihiro Suzuki (Oita University, Japan) presenterte en analyse av danske, finske, norske og svenske boliger for utviklingshemmede. I abstractet skriver han at standarden på nordiske gruppeboliger er høy og kan tjene som eksempler ellers i verden. Han hadde besøkt boliger 15 ulike steder i Norden, og analyserte dem med blick på hvor mye plass man har, forholdet mellom privat og felles areal, hvorvidt inngang var direkte eller indirekte utefra, grad av kollektivitet i hverdagslivet. Selv om undersøkelsen ikke kan antas å være representativ for de ulike landene, antydte han at man i Norge og Sverige mest la vekt på det individuelle, mens man i Danmark var mer kollektiv og at Finland ennå var preget av institusjoner.

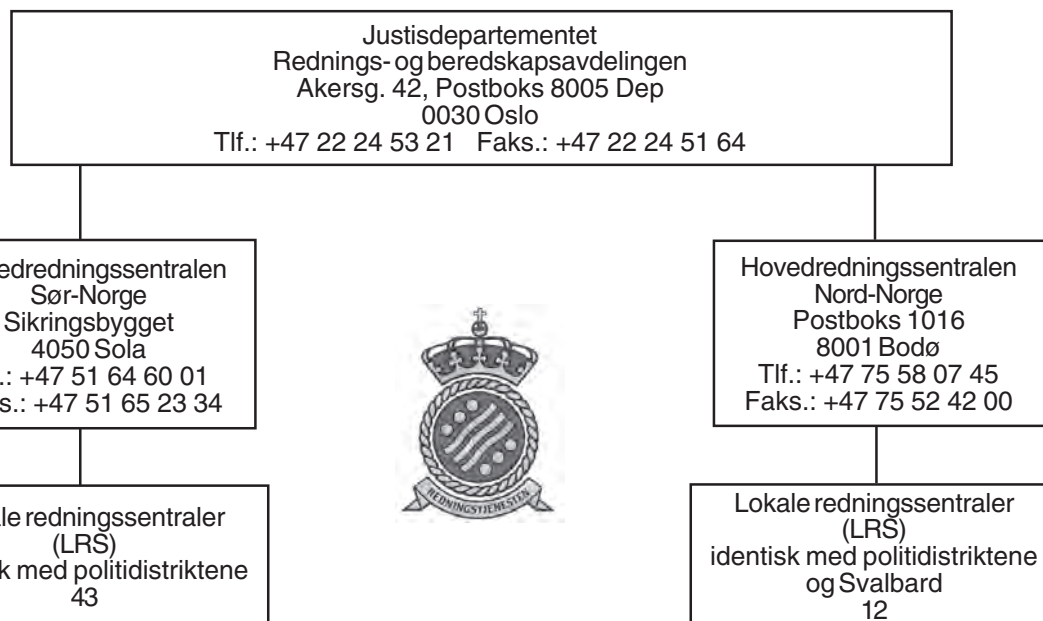
Det fører selvsagt for langt å referere hele programmet – interesserte henvises til å se «abstracts» på web-sidene som er nevnt her.

-hfo

STØTT VÅRE ANNONSØRER – DE STØTTER SOR

<p>Senter for støttekontakter, besøkshjem og adopsjon Skansseg. 11 4006 STAVANGER Tlf. 51 84 26 00 - Fax. 51 84 26 01</p>	 <p>Strand kommune Sosialtjenesten 4126 JØRPELAND Tlf. 51 74 03 50 Fax. 51 74 03 51</p>	<p>Furuseth Bydelsforvaltning Trygve Lies plass 1 1051 OSLO Tlf. 23 47 90 00 Fax. 23 47 90 20</p>	<p>Sentralsjukehuset i Rogaland Psykiatriske Klinikk Arm Hansensv 20, 4016 STAVANGER Tlf. 51 51 51 51 Fax. 51 51 50 50</p>
	 <p>Saltdal kommune Pleie og Omsorg 8250 ROGNAN Tlf. 75 68 22 42</p>		 <p>Sykehuset Innlandet HF 2840 REINSVOLL Tlf. 61 19 77 30 - Fax. 61 19 79 73</p>

Organisasjonskart for Redningstjenesten

Bokomtaler

Bengt Nirje (2003) *Normaliseringsprincippet.*

Lund, Studentlitteratur
ISBN 91-44-02050-3
225 sider
(<http://www.studentlitteratur.se>)

Boken innledes med fyndige artikkelen Normaliseringsprincippet fra 1969. Prinsippet om normalisering som denne artikkelen penslet ut, har hatt stor betydning rundt om i verden når det gjelder utviklingen av tiltak og tjenester til utviklingshemmede. Denne boken er delvis historien som Nirje vil fortelle om hvordan normaliseringsprinsippet kom til, og delvis nyredigeringer av artikler som siden fulgte.

To artikler av Mårten Söder omkranser det Nirje selv skriver. Innledningsvis, i kapittelet Bakgrunn spør Söder hva det var som gjorde at normaliseringsprinsippet fikk sånt gjennomslag. Og han svarer blant annet at normaliseringsprinsippet gjorde spørsmålet om anstendige levekår til et spørsmål om borgerrettigheter og ikke et spørsmål om behandlingsresultater. Det enkle ved prinsippet medførte et fokus på degraderende og inhumane vilkår som den gang preget institusjoner. I kapitlet risser Söder opp omsorgens utvikling, velferdsstatens framvekst, og normalisering som et internasjonalt fenomen. Det er interessant nok at Nirjes formuleringer fantes på engelsk flere år før de kom på svensk, og at det er skrevet mer om normalisering på engelsk enn på noe skandinavisk språk.

Vägen till normaliseringsprincippet er Nirjes fortelling om sin egen bakgrunn og hendelser som førte fram mot at normaliseringsprinsippet fikk sin skriftlige formulering. I et memoarartet kapittel får vi inntrykk av engasjementet som har brakt Nirje omkring i verden og hvordan formuleringen av normaliseringsprinsippet har preget hele hans yrkesliv siden.

Kapittelet Normaliseringsprincippet (2003) er en nyredigert og

sammensatt versjon av «papers» som Nirje skrev mens han var i USA og Canada. Kapittelets innhold har vært bearbeidet og utgitt en rekke ganger tidligere, Nirje skriver årstallsrekken 1969, 1970, 1972, 1976, 1993, 2002 som siste opplysning. Jeg forstår både kapitlet, og for så vidt boken, som at Nirje ønsker å revitalisere sitt prinsipp for en ny tid. Flere av kapitlene har slike årstallsrekker som gjengir bearbeidingsstakten for de opprinnelige utgivelser.

Kapittel 6 i boken er et «paper» som Burt Perrin og Bengt Nirje skrev sammen for presentasjon på IASSIDs 6te internasjonale kongress i Toronto 1982. Denne artikkelen er kritikk av «vanlige misforståelser om normaliseringsprinsippet», og i sær et oppgjør med Wolfensbergers reformuleringer. En viktig påpekning fra disse forfatterne er at: «Normaliseringsprincippet (...) innebær inte nödvändigtvis konformitet, däremot frihet att leva ett liv som bygger på samma värderingar och på samma villkor som gäller för andra människor i samhället» (s 160–161).

I avslutningskapittelet Normalisering, handikappolitikk och forskning setter Söder Nirjes den gang radikale utgangspunkt, om at utviklingshemmede har rett til innflytelse over sin egen livssituasjon, inn i vår egen samtid. Nye tider har også brakt fram ny kritikk mot normaliseringstenkningen. men dette er ikke den samme slags kritikk som institusjonsforkjemperne i sin tid møtte prinsippet med. Söder avslutter boken med å si:

På sätt och vis är normaliseringsprincippet därmed tillbaka där det började, som en omstridd, kontroversiell och engagerande utmaning. just den kritiska debatten är samtidigt ett teken på dess fortsatta betydelse. Som Kirkebæk framhållit är det kanskje den oreflekterade acceptansen av normalisering och den likgiltighet den skapar som är det största problemet i dag. Denna likgiltighet riserar att göra oss blinda för de nya hot och problem som tornar sig för människor med funksjonshinder i allmänhet och utvecklingsstörda i synnerhet. (s 209)

Helge Folkestad

Høgskolelektor
Avdeling for helse og sosialfag
Vernepleierutdanningen
Høgskolen i Bergen

Greta Marie Skau *Mellom makt og hjelp*

Om det flertydige forholdet mellom klient og hjelper. 3. utgave

Mellom makt og hjelp tar utgangspunkt i hverdagslige møter mellom profesjonelle hjelpere og deres klienter, pasienter, studenter og andre brukere. Ved å rette oppmerksomheten mot tvetydigheter, dilemmaer og konflikter som er en del av slike møter, viser forfatteren hvordan profesjonelle hjelpere kan krenke sine klienter, selv når intensjonene er gode og det skjeve maktforholdet mellom partene er lite synlige.

Boka er pedagogisk tilrettelagt gjennom arbeidsoppgaver og diskusjonsspørsmål, slik at leserne kan knytte teoretisk refleksjon til egne erfaringer, og også utveksle tanker og synspunkter med hverandre. Et pedagogisk arbeidshefte til bruk i undervisning, selvstudier og kursvirksomhet er tatt med som vedlegg.

Boka henvender seg til studenter og lærere i helse- og sosialhøgskolen og til praktikere – det være seg sosialarbeidere, sykepleiere, miljøtera-

peuter eller leger. Selv om forholdet mellom lærer og student på mange måter skiller seg fra det mellom terapeut og pasient eller sosialarbeider og klient, har alle disse relasjonene noen grunnleggende fellestrekk.

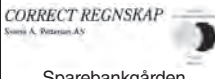

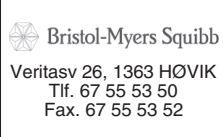

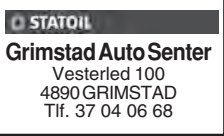

Fra innholdet

Tilnæringsmåte – Begrepsklargjøring – Å bli klient – Klient og hjelper, et flertydig forhold – Makt og hjelp – Når hjelpere krenker og misbruker sin makt – Krenkelse av klienter – Hvordan motvirke at hjelpere krenker.

Forfatteren

Sosiolog Greta Marie Skau har arbeidet i flere år innen barne- og ungdomspsykiatrien. Hun bygger sin bok på egne erfaringer som henholdsvis behandler, forsker og lærer, omfattende intervjuer med tidligere klienter, og på erkjennelsen av at man som fagperson alltid selv har noe å lære.

Boka kan bestilles over
www.universitetsforlaget.no
Den kan også kjøpes i nærmeste bokhandel
181 sider * kr 289,- * Utgivelse 7. mai 2003
ISBN 82-15-00381-8

AS Lett Tak Systemer Hegdal, 3261 LARVIK Tlf. 33 13 28 00 Fax. 33 13 28 08	Brekke Auto Service Brekkev 8, 0883 OSLO Tlf. 22 23 60 02	 PRIOR ØSTFOLD EGGSENTRAL 1890 RAKKESTAD Tlf. 69 22 67 00	 CORRECT REGNSKAP Sparebankgården 1920 SØRUMSAND Tlf. 63 82 65 33	 STATOIL Sørkedalsv. 8, 0369 OSLO Tlf. 22 96 20 00 Fax. 22 96 22 79	Bøndenes Rekneskapskontor Syltebo 6470 ERESFJORD Tlf. 71 23 18 50 Fax. 71 23 18 55
Arnesen & Wagle A/S Pilestr. 75 C, 0354 OSLO Tlf. 22 46 19 64 Fax. 22 46 94 50	Jatronic AS Nedre v 8 3183 HORTEN Tlf. 33 04 50 01 Fax. 33 04 66 25	PILKINGTON Østlandske glass Stansavn 35 0976 OSLO	PILKINGTON Riis Glass Jarlevn. 8 7041 TRONDHEIM	Stiftelsen Blå Kors Fredrikstad Sandv. 15 1612 FREDRIKSTAD Tlf. 69 30 18 40	 SVERDRUP HANSEN SPESIALSTÅL 4032 STAVANGER Tlf. 51 81 69 00
Interoptik Gjøvik AS Storg. 5, 2815 GJØVIK Tlf. 61 17 16 38	Norges Automobil-Forbund Ensjov 25, 0661 OSLO Tlf. 22 70 71 00		Dyno Nobel ASA PB 613, 3412 LIERSTRANDA Tlf. 32 22 80 00 - Fax. 32 22 82 80		
 Nordreisa kommune Oppvekstetaten 9156 STORSLETT Tlf. 77 77 07 00 Fax. 77 77 07 02	Ellengård Arbeidssenter Stoa, 4858 ARENDAL Tlf. 37 05 99 90 Fax. 37 05 99 91	Euroskilt A/S PB 100, 2607 VINGROM Tlf. 61 24 80 50 Fax. 61 26 24 20 Mobil 917 33 401	 BANGDALSRUTA Busstasjon Ytterdahl AS PÅL YTTERDAHL Tlf. 67 55 53 50 Fax. 67 55 53 52	Drevelin A/S Møllerdalsv 1 5009 BERGEN Tlf. 55 29 93 23 Fax. 55 29 86 23	VIC Havnen A/S Tingg 15, 6783 STRYNN Tlf. 57 87 11 71 Mobil 915 89 446
 Mjølkammeret SPYDEBERG Stasjonsg 35 1820 SPYDEBERG Tlf. 69 83 35 00	Helikopter Service AS Thor Solberg 6900 FLORØ Tlf. 57 74 82 40 Fax. 57 74 08 21	 KVERNHUSVIK SKIPSVERFT AS 7250 MELANDSJØ Tlf. 72 44 49 80 Fax. 72 44 49 84	 Bristol-Myers Squibb Veritasv 26, 1363 HØVIK Tlf. 67 55 53 50 Fax. 67 55 53 52	Dokken Optiske Synsam AS Jernbanev 6 2900 FAGERNES Tlf. 61 36 02 86 Fax. 61 36 02 86	Kongsberg Zoo Senter Drammensv. 8 3612 KONGSBERG Tlf. 32 73 20 87 Fax. 32 73 57 80
Osebakken Videregående Skole Skiensg. 18 3912 PORSGRUNN Tlf. 35 57 32 00 Fax. 35 55 10 48	Partrederiet Mjånes 9531 KVALFJORD Tlf. 78 43 86 47 Mobil 948 95 578	Torp Møbeltapetsering Roald Amundsensv 101 1658 TORP Tlf. 69 34 69 08 Fax. 69 34 68 59	Helgeroa Marina og Bensinstasjon 3295 HELGEROA Tlf. 33 18 84 14 Fax. 33 18 84 14	 NORAUDIT Havneg. 111 3040 DRAMMEN Tlf. 32 88 21 50	Nordea-Fondene AS PB 1166 Sentrum 0107 OSLO Tlf. 22 48 45 00 Fax. 22 48 46 03
Tegl-Kafeen Hornebergv. 7 7038 TRONDHEIM Tlf. 73 96 71 72 Fax. 73 96 77 05	Norsk Helse- og Sosialforbund Fag- og Utdanningsheten Tvetenv. 22, 0661 OSLO Tlf. 22 07 25 00 Fax. 22 07 25 10	Eriksens Gartneri Møllerg. 21 3616 KONGSBERG Tlf. 32 73 10 82	 Den norske Bank Nedre Storg. 15/17 3015 DRAMMEN Tlf. 32 21 40 00 Fax. 32 21 40 20	 PLANTEKUNNS AS Skoleg. 14 1606 FREDRIKSTAD Tlf. 69 30 08 96 Fax. 69 30 08 99	VIC Havnen A/S Tingg 15, 6783 STRYNN Tlf. 57 87 11 71 Mobil 915 89 446
Bukse Centeret A/S Hamneg. 39, 6413 MOLDE Tlf. 71 25 43 93 Fax. 71 21 54 02	Terje Hansen A/S Marcus Thranesg 30 E 14701 OSLO Tlf. 67 90 79 86 Fax. 67 97 12 10 Mobil 942 07 166	 HANDI-NORGE AS Lindebergv. 3 2016 FROGNER Tlf. 63 82 36 63 Fax. 63 82 36 82	Hjelle Bakeri og Konditori A/S Hafstadv. 29 B 6801 FØRDE Tlf. 57 72 01 00 Fax. 57 72 01 09	Treschow-Fritzøe AS Nedre Fritzeg. 1 3264 LARVIK Tlf. 33 12 11 00 Fax. 33 12 11 29	Kongsberg Zoo Senter Drammensv. 8 3612 KONGSBERG Tlf. 32 73 20 87 Fax. 32 73 57 80
Time Sparebank Jernbaneg. 6 4340 BRYNE Tlf. 51 77 91 00 Fax. 51 48 36 50	Helse Nord-Trøndelag Sykehuset Levanger-Namsos Kirkeg 2 7600 LEVANGER Tlf. 74 09 80 00 Fax. 74 09 85 00	 Arbeiderpartiet Sammen! - får ett enda bedre Vestfold å bo i. - Bruk stemmeretten 15. september.		 VOLVO PENTA Lienga 2, 1411 KOLBOTN Tlf. 66 81 85 00 Fax. 66 81 84 20	Nordea-Fondene AS PB 1166 Sentrum 0107 OSLO Tlf. 22 48 45 00 Fax. 22 48 46 03
ABUP Institutt for klinisk medisin 9037 TROMSØ Tlf. 77 64 58 50 Fax. 77 75 58 60	 HELSE NORD-TRØNDELÅG 7800 NAMSOS Tlf. 74 21 54 00 Fax. 74 21 54 53	Fredrikstad Radio-TV - Service Mossev. 18 1610 FREDRIKSTAD Tlf. 69 31 26 97 Fax. 69 31 26 97	Th. Liens Turistbusser A/S Ullernv. 1 3301 HOKKSUND Tlf. 32 75 19 22 Mobil 901 27 377	 Kragere kommune Familie og Oppvekst PB 128, 3791 KRAGERØ Tlf. 35 98 62 00 Fax. 35 98 62 36	 S.A.T.S Fredrikstad 1671 KRÅKERØY Tlf. 69 34 18 66
 STATOIL Grimstad Auto Senter Vesterled 100 4890 GRIMSTAD Tlf. 37 04 06 68	 KAROSSERI A/S Bjørnstj Bjørnsos g 94 3044 DRAMMEN Tlf. 32 20 86 80	Nesemo Containertransport AS Ulvilla, 7660 VUKU Tlf. 74 07 99 84 Fax. 74 07 99 84 Mobil 947 76 077	 OTTO STENERSENS BOKTRYKKERI AS 0186 OSLO Tlf. 23 15 70 60	 BOI Bolig og Omsorgs Instituttet as Torveien 5 1383 Asker www.boi.no Tlf. 66 76 18 60 Fax. 66 76 18 61 post@boi.no	
Sveiseverksted Alfr. A. Berge A/S Ellev. 4, 1394 NESBRU Tlf. 66 84 54 92 Fax. 66 98 14 77	 Aremark kommune Rådhuset 1798 AREMARK Tlf. 69 19 96 00 Fax. 69 19 96 01	Borge Begravelsesbyrå Biv. 21, 1658 TORP Tlf. 69 34 53 35 Fax. 69 34 50 66	Son Kro AS Storg 31, 1555 SON Tlf. 64 95 70 08 Fax. 64 95 74 61		
Bryn Gartneri Økriv. 2, 1349 RYKKINN Tlf. 67 13 32 19 Fax. 67 13 18 57 Mobil 917 44 924	Det Nasjonale Aldershjem for Sjømenn Storg. 22, 3290 STAVERN Tlf. 33 16 53 50 Fax. 33 16 34 01	 SANDEFJORD Bowling & Biljard 3235 SANDEFJORD Tlf. 33 46 90 05	Sending Auto Åsliå Hostvedt, 3618 SKOLLENBORG Tlf. 32 76 92 87 - Fax. 32 76 91 55		 Meråker kommune Sektor for skole, oppvekst og kultur 7530 MERÅKER Tlf. 74 81 32 00

Indbydelse til 1. nordiske netværksmøde om **Seksuelle overgreb mod mennesker med handicap**

D. 27. – 28. november 2003

At også mennesker med handicap udsættes for seksuelle overgreb er efterhånden velkendt. Men hvorfor denne gruppe borgere øjensynligt har en øget risiko for at blive udsat for seksuelle overgreb, og hvordan disse risici kan nedsættes, overgreb forebygges og ofre støttes har hidtil ikke været højt prioriterede forsknings- og indsatsområder.

Nordisk netværk

I de nordiske lande er der dog gennemført flere interessante forskningsprojekter om seksuelle overgreb mod mennesker med forskellige typer handicap – og flere er på vej. Brugerforeningerne er blevet opmærksomme på problematikken, og også lokalt på flere servicetilbud for mennesker med handicap arbejdes der med området. Men indsatserne er stadig spredte, og overførslen af erfaringer imellem forskere og mellem forskere og praktikere kan derfor styrkes.

Socialt Udviklingscenter SUS tager derfor initiativ til at oprette et nordisk netværk, der kan medvirke til at styrke temaets placering – både i forhold til forskning, praksis og det politiske niveau. Formålet med at oprette et sådant forum er bl.a.:

- at øge opmærksomhed på problematikken i de nordiske lande
- at koordinere og diskutere nye forskningstiltag
- at udveksle erfaringer om indsatser ifht. forebyggelse og håndtering af overgreb
- at invitere og lade sig inspirere af oplægsholdere fra andre europæiske lande
- at inspirere til nye politiske tiltag på området.

Det første netværksmøde vil blive afholdt i København. Derefter er det tanken, at møderne hvert halve år kan holdes på skift i de nordiske lande. Dette første møde skal bl.a. bruges til at fastlægge netværkets fremtidige rolle og arbejdsformer. Der er også mulighed for at diskutere strategier for fremtidig finansiering af netværkets møder og aktiviteter.

Da kun få af os kender hinanden, er formålet med det første møde især at præsentere deltagerne og vores arbejde i relation til problematikken. Til det formål vil vi bede alle deltagere sende en kort præsentation (max 1 A4 side) af jer selv og jeres arbejde **senest mandag d. 3. november**. Præsentationerne vil blive samlet og sendt til deltagerne inden mødet. Derudover vil vi opfordre jer til at medbringe og uddele mere udførlige projektbeskrivelser og forskningspapirer til mødet. På mødets anden dag er der mulighed for at diskutere to konkrete forskningsprojekter. Hvis du har et projekt, som du ønsker at fremlægge og få netværksmødets deltagere til at kommentere og diskutere, kan du sende en udførlig præsentation af projektet, samt relevante arbejds-papirer til os. Vi sender de relevante papirer til deltagerne, og indfører i det endelige program, hvilke to projekter der diskuteres tirsdag formiddag. Også disse papirer skal være os i hænde **senest mandag d. 3. november**.

Isabel Clare – University of Cambridge

På netværksmødet kommer den engelske forsker Isabel Clare, og fortæller om sin forskning. Isabel Clare er ansat på University of Cambridge. I samarbejde med forskere fra the Tizard Centre, University of Kent at Canterbury har hun netop afsluttet to forskningsprojekter relateret til seksuelle overgreb mod mennesker med psykisk udviklingshæmning. På netværksmødet vil Isabel Clare fortælle om erfaringerne fra et forskningsprojekt om, hvilke symptomer der kan identificeres hos mennesker med psykisk udviklingshæmning, som har været udsat for seksuelle overgreb. Hun vil både diskutere baggrunden for projektet, metodiske overvejelser og resultater

Nærmere oplysninger kan man få ved å henvende seg til:
**Socialt Udviklingscenter SUS,
Nørre Farimagsgade 13,
1364 København K.,
Tlf.: +45 33 93 44 50
Fax: +45 33 93 54 50
<http://www.sus.dk/>
E-post: sus@sus.dk**